

Установа адукацыі  
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

Факультэт культуралогіі і сацыяльна-культурнай дзейнасці  
Кафедра культуралогіі

УЗГОДНЕНА  
Загачык кафедры  
культуралогіі

\_\_\_\_\_ А.І. Смолік  
\_\_\_\_\_ 2022 г.

УЗГОДНЕНА  
Дэкан факультэта  
культуралогіі і сацыяльна-  
культурнай дзейнасці  
\_\_\_\_\_ Н.Я. Шалупенка  
\_\_\_\_\_ 2022 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС

## СУЧАСНЫЯ МЕТАДЫ КУЛЬТУРНАЙ АНТРАПАЛОГІІ

*для спецыяльнасці II ступені вышэйшай адукацыі  
1-21 80 13 Культуралогія*

Складальнік: *А. Д. Крывалап*, дацэнт кафедры культуралогіі, кандыдат культуралогіі

Разгледжаны і зацверджаны  
на пасяджэнні Савета ўніверсітэта  
пракакол № 12 ад 21.06.2022 г.

**Складальнік:**

*А. Д. Крывалан*, дацэнт кафедры культуралогіі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат культуралогіі

**Рэцэнзенты:**

*А.Э. Салікаў*, прафесар кафедры маладзёжнай палітыкі і сацыякультурных камунікацый дзяржаўнай установы адукацыі “Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы”, кандыдат культуралогіі, дацэнт;

*І.І. Бамбешка*, дацэнт кафедры гісторыка-культурнай спадчыны ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”, кандыдат культуралогіі

Разгледжаны і рэкамендаваны да зацвярджэння кафедрай культуралогіі ўстановы адукацыі “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў” (пратакол № 13 ад 25.05.2022 г.), Саветам факультэта культуралогіі і сацыякультурнай дзейнасці (пратакол № 10 ад 30.05.2022 г.)

## Змест

Уводзіны.....	4
<b>ТЭАРЭТЫЧНАЯ ЧАСТКА</b> .....	<b>8</b>
Тэматычны план .....	8
Змест вучэбнага матэрыялу (праграма курса).....	9
Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны .....	12
Канспект лекцый .....	13
<b>ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА</b> .....	<b>29</b>
Спіс рэкамендаванай літаратуры.....	29
Асноўная літаратура .....	29
Дадатковая літаратура .....	29
Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў.....	31
<b>ПРАКТЫЧНАЯ ЧАСТКА</b> .....	<b>32</b>
Тэматыка семінарскіх заняткаў .....	32
Формы арганізацыі самастойнай працы: .....	67
Крытэрыі ацэнкі пісьмовых прац (эсэ): .....	69
Пералік рэкамендаваных сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзеянасці .....	70
Пытанні да іспыту .....	71

## Уводзіны

Актуальнасць вывучэння дысцыпліны у сістэме вышэйшай культуралагічнай адукацыі абумоўлена яе значным патэнцыялам для ўсебаковага развіцця, разумення сучасных працэсаў у сферы культуры. Веданне асноў тэорыі і гісторыі развіцця метадаў культурнай антрапалогіі з'яўляецца неад'емнай часткай прафесійнага майстэрства спецыялістаў-культуралагаў.

Мэта вучэбнай дысцыпліны з'яўляецца набыццё студэнтамі базавых ведаў пра шматгранны свет сучасных метадаў для вывучэння і інтэрпрэтацыі культуры. Чакаецца, што студэнты да пачатку навучання ў гэтым курсе ўжо маюць веды па філасофіі, сацыяльнай тэорыі, культуралогіі і сацыялогіі.

Задачы дысцыпліны:

- фарміраванне ўяўлення пра сутнасць і развіццё метадаў культурнай антрапалогіі, разнастайнасці іх форм і тыпаў;
- атрыманне ведаў аб метадах даследавання сучаснай культуры;
- фарміраванне навыкаў самастойнага вывучэння культур у сучасных умовах;
- знаёмства з гісторыяй развіцця новых медыя і тэарэтычнымі мадэлямі для іх асэнсавання як культурных феноменаў.

Вучэбная дысцыпліна «Сучасныя метады культурнай антрапалогіі» прадугледжвае актуалізацыю міжпрадметных сувязей з іншымі вучэбнымі дысцыплінамі, якія выкладаюцца ў межах праграмы вышэйшай адукацыі II ступені спецыяльнасці «Культуралогія».

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны студэнты павінны ведаць:

- базавыя паняцці і праблематыку дысцыпліны;
- эвалюцыю метадаў і падыходаў культурнай антрапалогіі;

- важнейшыя метадалагічныя парадыгмы, прынцыпы і метады культуралогіі, якія забяспечваюць сучаснае разуменне культуры;
- *умець*:
  - характарызаваць асноўныя этапы ў гісторыі сусветнай і нацыянальнай культуры, заканамернасці іх развіцця;
  - ацэньваць стан, тэндэнцыі і перспектывы вывучэння сучаснай культуры;
  - аналізаваць ва ўзаемасувязі развіццё культуралогіі, сацыялогіі філасофіі, дасягненні навукі і адукацыі ў сферы медыя;
  - ужываць асноўныя паняцці і факталагічны матэрыял па тэорыі і метадалогіі культурнай антрапалогіі ў будучай тэарэтычнай і практычнай дзейнасці;
  - выкарыстоўваць культуралагічныя веды аб сацыядынаміцы, тыпалогіі і класіфікацыі культур у міжкультурнай камунікацыі;
  - вызначаць месца і ролю беларускай культуры ў гісторыі сусветнай культуры;
- *валодаць*:
  - асноўнымі паняццямі і тэрмінамі спецыяльнай лексікі;
  - сучаснымі метадалагічнымі канцэпцыямі ў галіне культурнай антрапалогіі;
  - актуальнымі метадамі і прыёмамі самастойнай даследчыцкай дзейнасці ў рэчышчы культурнай антрапалогіі.

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Сучасныя метады культурнай антрапалогіі» павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў наступных *акадэмічных кампетэнцый*:

- АК-1. Валодаць і ўмець выкарыстоўваць базавыя навукова-тэарэтычныя веды для вырашэння тэарэтычных і практычных задач.
- АК-2. Валодаць сістэмным і параўнальным аналізам.
- АК-3. Валодаць даследчымі навыкамі.

- АК-4. Умець працаваць самастойна.
- АК-5. Быць здольным параджаць новыя ідэі (валодаць крэатыўнасцю).
- АК-6. Валодаць міждысцыплінарыным падыходам да вырашэння праблем.
- АК-8. Валодаць навыкамі вуснай і пісьмовай камунікацыі.
- АК-9. Умець вучыцца, павышаць сваю кваліфікацыю на працягу ўсяго жыцця.

Студэнт павінен развіць наступныя *сацыяльна-асобасныя кампетэнцыі*:

- САК-1. Валодаць грамадзянскімі якасцямі.
- САК-2. Быць здольным да сацыяльнага ўзаемадзеяння.
- САК-3. Валодаць здольнасцю да міжасобаснай камунікацыі.
- САК-5. Быць здольным да крытыкі і самакрытыкі.
- САК-6. Умець працаваць у камандзе.
- САК-7. Умець фарміраваць і абараняць уласныя меркаванні.

Студэнт павінен набыць наступныя *прафесійныя кампетэнцыі*:

- *арганізацыйна-кіраўніцкая дзейнасць*:
- ПК-7. Выкарыстоўваць у прафесійнай дзейнасці найноўшыя інфармацыйныя тэхналогіі;
- *аналітычная дзейнасць*:
- ПК-8. Дыялектычна мысліць і аргументаваць свій пункт погляду, аналізаваць факты і прагназаваць развіццё падзей, распрацоўваць рашэнні з улікам эканамічных, сацыяльных і этычных патрабаванняў, ацэніваць гістарычныя і сучасныя праблемы і тэндэнцыі, рыхтаваць навуковыя матэрыялы, рэфераты, агляды, рэцэнзіі.
- ПК-10. Прадстаўляць вынікі работы ў выглядзе справаздач, рэфератаў, артыкулаў, якія аформлены згодна з патрабаваннямі і выкананы на падставе сучасных сродкаў рэдагавання і друку;
- *навукова-даследчая дзейнасць*:

– ПК-11. Фармуляваць і вырашаць задачы, якія ўзнікаюць у працэсе навукова-даследчай і педагагічнай дзейнасці і патрабуюць паглыбленых прафесійных ведаў.

– ПК-12. Выбіраць неабходныя метады даследавання, мадыфікаваць існуючыя і распрацоўваць новыя метады згодна з задачамі канкрэтнага даследавання;

– *педагагічная дзейнасць:*

– ПК-13. Творча прымяняць атрыманыя веды і набытыя навыкі ў прафесійнай дзейнасці;

– *інавацыйная дзейнасць:*

– ПК-18. Працаваць з навуковай і метадычнай літаратурай.

Пры вывучэнні дысцыпліны мэтазгодна выкарыстоўваць *метады навучання:* тлумачальна-ілюстратыўны, эўрыстычны, вучэбнае мадэляванне практыка-арыентаванага навуковага даследавання.

У рамках фарміравання сучасных сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных кампетэнцый будучых спецыялістаў пры правядзенні семінарскіх заняткаў выкарыстоўваюцца метадыкі актыўнага навучання, дыскусійныя формы.

Для кіравання вучэбным працэсам і арганізацыі кантрольна-ацэначнай дзейнасці выкладчыкам рэкамендуецца выкарыстоўваць рэйтынгавыя, крэдытна-модульныя сістэмы ацэнкі вучэбнай і даследчай дзейнасці студэнтаў.

У адпаведнасці з вучэбным планам на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны «Сучасныя метады культурнай антрапалогіі» ўсяго прадугледжана 108 гадзін, з якіх аўдыторных заняткаў 56 гадзін, 3 заліковыя адзінкі. Размеркаванне гадзін па відах заняткаў: лекцыі – 16, практычныя і семінары – 28. Мова выкладання – беларуская. Рэкамендаваныя формы кантролю ведаў студэнтаў – іспыт.

## ТЭАРЭТЫЧНАЯ ЧАСТКА

### Тэматычны план

№	Тэма	лекцыі	семінары
1.	Уводзіны. Антрапалогія і сацыяльныя дысцыпліны	2	
2.	Асновы сацыяльных даследаванняў	2	2
3.	Падрыхтоўка да даследавання	2	2
4.	Дызайн даследавання: эксперыменты і эксперыментальнае мысленне	2	2
5.	Пабудова выбаркі	2	2
6.	Маштаб праблемы і стварэнне шкалы даследавання	2	
7.	Метад назірання (вонкавае і ўключанае)	2	2
8.	Палявыя нататкі і кіраванне базамі дадзеных		2
9.	Магчымасці якаснага і колькаснага аналізу	2	2
10.	Кагнітыўная антрапалогія: культурны дамен, мадэляванне рашэнняў, таксанаміі і кампанентны аналіз		4
11.	Метады аналізу тэкстаў: інтэрпрэтацыйны аналіз, аналітычны аналіз, аналіз прадукцыйнасці і аналіз размоў? схематычны аналіз, абгрунтаваная тэорыя, аналіз зместу і аналітычная індукцыя		4
12.	Аднамерны і шматмерны аналіз		4
13.	Прэзентацыя выніковых праектаў		2
		16	28



## **Змест вучэбнага матэрыялу (праграма курса)**

### *Тэма 1. Уводзіны. Антрапалогія і сацыяльныя дысцыпліны*

Гэты курс аб метадах даследавання ў антрапалогіі – метадах праектавання даследаванняў, метадах канструявання выбаркі, метадах збору дадзеных і метадах аналізу эмпірычных матэрыялаў. Ніхто не дасведчаны ва ўсіх метадах даследавання. Праца даследчыка – гэта як рамяство. Каб стаць дасведчаным цесляром або краўцом, неабходна прайсці доўгі шлях ад вучня да майстра. Для таго каб засвоіць навыкі даследаванняў у сферы культурнай антрапалогіі неабходна практыка.

### *Тэма 2. Асновы сацыяльных даследаванняў*

Разглядаюцца асноўныя паняцці сацыяльных даследаванняў: пераменныя, вымярэнне, абгрунтаванасць, надзейнасць, прычына і следства, наяўнасць тэорыі. Значнасць эмпірычных вымярэння ў навуцы, ролю дадзеных і ідэй у развіцці тэорыі. Разглядаецца значнасць фармалізацыі і «перакладу» любой складанай чалавечай з'явы да набору вымерных індыхатараў. Крытычнае мысленне і абмежаванні аперацыяналізацыі чалавечай дзейнасці, калі наяўнасць паказчыкаў не гарантуе, што яны будуць карыснымі або значнымі.

### *Тэма 3. Падрыхтоўка да даследавання*

Што адбываецца да збору і аналізу дадзеных. Разглядаецца ідэальны працэс даследавання, які параўноўваецца з тым, як даследаванні ажыццяўляюцца насамрэч. Цяжкасці выбару даследчых праблем – што вывучаць? Этыка сацыяльных даследаванняў – выбар праблемы даследавання прадугледжвае прыняцце рашэнняў, якія могуць мець

сур'ёзныя этычныя наступствы для рэальных асоб. Сувязь паміж метадам і тэорыяй.

*Тэма 4. Дызайн даследавання: эксперыменты і эксперыментальнае мысленне*

Большасць антраполагаў не праводзяць эксперыментаў, але трывалае абгрунтаванне логікі эксперыментаў – адзін з ключоў да добрых даследчых навыкаў, незалежна ад таго, якія даследаванні ажыццяўляюцца. Дызайн даследавання як творчы працэс, які можа мець сапраўдныя наступствы ў сацыяльнай рэальнасці.

*Тэма 5. Пабудова выбаркі*

Дакладнасць інфарматара, сапраўднасць дадзеных і этычныя пытанні – усё гэта праблемы вымярэння ў даследаваннях. Калі вымярэнні заслугоўваюць даверу, то якую частку свету яны адлюстроўваюць? Наколькі магчыма абагульніць вынікі даследаванняў? Індывідуальныя атрыбутыўныя і культурныя дадзеныя патрабуюць розных падыходаў да выбаркі. Індывідуальныя дадзеныя аб атрыбутах асоб у папуляцыі. Культурныя дадзеныя іншыя і патрабуюць экспертаў.

*Тэма 6. Маштаб праблемы і стварэнне шкалы даследавання*

Пабудова і выкарыстанне складаных (шматмерных) захадаў да працы з праблемамі. Чатыры тыпу складаных мер: (1) індэксы, (2) шкалы Гутмана, (3) шкалы Лайкерта і (4) семантычныя дыферэнцыяльныя шкалы. Асноўныя паняцці маштабавання.

*Тэма 7. Метад назірання (вонкавае і ўключанае)*

Навуковая праца назіральнікаў – аснова культурнай антрапалогіі. Гэта ўключае ў сябе збліжэнне з людзьмі і прымушэнне іх адчуваць сябе

дастаткова камфортна з вашай прысутнасцю, каб вы маглі назіраць і запісваць інфармацыю аб іх жыцці. Толькі сутыкнуўшыся з ісцінай аб назіранні за ўдзельнікамі - што гэта звязана з падманам і кіраваннем уражаннімі, - мы можам спадзявацца паводзіць сябе этычна ў палявых работах. Антрапологі збіраюць мноства дадзеных. Некаторыя збіраюць дадзеныя абследавання; іншыя збіраюць аўдыё- і відэазапісы або сеткі або схованкі асабістых лістоў. Але ўсе антрапологі робяць палявыя нататкі. Як пісаць палявыя нататкі і як звяртацца з іншымі відамі матэрыялаў - напрыклад, з выразкамі з газет і фатаграфіямі - якія мы назапашваем падчас палявых работ. Урокі пра кадаванне і аналіз палявых нататак аднолькава добра прымяняюцца да стэнаграмаў інтэрв'ю і да іншых тэкставых дадзеных.

#### *Тэма 8. Магчымасці якаснага і колькаснага аналізу*

Пачынаем з асноў - што такое аналіз і як выкарыстоўваць матрыцы, табліцы і дыяграмы для прадстаўлення вынікаў аналізу дадзеных. Затым разгледзім аналіз дадзеных у кагнітыўнай антрапалогіі, пазней метады аналізу тэкставых дакументаў і працы са статыстыкай. Некаторыя метады адносяцца да колькасных, іншыя да якасных, але ёсць і тыя, што ўяўляюць сабой сумесь якасных і колькасных падыходаў адначасова. Існуюць якасныя і колькасныя дадзеныя і што гэтыя розныя тыпы дадзеных трэба аналізаваць рознымі метадамі.

## Вучэбна-метадычная карта вучэбнай дысцыпліны

Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		Форма кантролю ведаў
	Лек.	Сем.	
<b>Тэма 1.</b> Уводзіны. Антрапалогія і сацыяльныя дысцыпліны	2		вуснае апытанне
<b>Тэма 2.</b> Асновы сацыяльных даследаванняў	2	2	вуснае апытанне
<b>Тэма 3.</b> Падрыхтоўка да даследавання	2	2	вуснае апытанне
<b>Тэма 4.</b> Дызайн даследавання: эксперыменты і эксперыментальнае мысленне	2	2	пісьмовая праца
<b>Тэма 5.</b> Пабудова выбаркі	2	2	вуснае апытанне
<b>Тэма 6.</b> Маштабы праблемы і маштабаванне даследавання	2		абмеркаванне вынікаў індывідуальных заданняў
<b>Тэма 7.</b> Метад назірання (вонкавае і ўключанае)	2	4	вуснае апытанне
<b>Тэма 8.</b> Магчымасці якаснага і колькаснага аналізу	2	16	пісьмовая праца
<b>Разам...</b>	<b>16</b>	<b>28</b>	

## Канспект лекцый

Змест лекцыйнага матэрыялу абапіраецца на рэфератыўны пераклад падручніка *R. Bernard «Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches»*.

### *Тэма 1. Уводзіны. Антрапалогія і сацыяльныя дысцыпліны*

Гэты курс аб метадах даследавання ў антрапалогіі – метадах праектавання даследаванняў, метадах канструявання выбаркі, метадах збору дадзеных і метадах аналізу эмпірычных матэрыялаў. Ніхто не дасведчаны ва ўсіх метадах даследавання. Праца даследчыка – гэта як рамяство. Каб стаць дасведчаным цесляром або краўцом, неабходна прайсці доўгі шлях ад вучня да майстра. Для таго каб засвоіць навыкі даследаванняў у сферы культурнай антрапалогіі неабходна практыка.

### *Тэма 2. Асновы сацыяльных даследаванняў*

Разглядаюцца асноўныя паняцці сацыяльных даследаванняў: пераменныя, вымярэнне, абгрунтаванасць, надзейнасць, прычына і следства, наяўнасць тэорыі. Значнасць эмпірычных вымярэння ў навуцы, ролю дадзеных і ідэй у развіцці тэорыі. Разглядаецца значнасць фармалізацыі і «перакладу» любой складанай чалавечай з'явы да набору вымерных індыкатараў. Крытычнае мысленне і абмежаванні аперацыяналізацыі чалавечай дзейнасці, калі наяўнасць паказчыкаў не гарантуе, што яны будуць карыснымі або значнымі.

### *Тэма 3. Падрыхтоўка да даследавання*

Што адбываецца да збору і аналізу дадзеных. Разглядаецца ідэальны працэс даследавання, які параўноўваецца з тым, як даследаванні

ажыццяўляюцца насамрэч. Цяжкасці выбару даследчых праблем – што вивучаць? Этыка сацыяльных даследаванняў – выбар праблемы даследавання прадугледжвае прыняцце рашэнняў, якія могуць мець сур'ёзныя этычныя наступствы для рэальных асоб. Сувязь паміж метадам і тэорыяй. Ідэальны даследчы працэс: праблема – метада – збор і аналіз дадзеных – стварэнне тэорыі. Рэалістычны падыход прадугледжвае пошук адказаў на пытанні: 1. Чаму вас сапраўды цікавіць гэтая праблема? 2. Ці будзе вырашэннем гэтай праблемы ўнёскам у развіццё навукі? 3. Наяўнасць рэсурсаў (час, грошы, людзі, здольнасці...) для выканання праекта? 4. Ці будзе ваша даследчае пытанне і метады, якія будуць выкарыстоўвацца не ствараць этычных праблем? 5. Ці мае тэма практычныя ці тэарэтычныя інтарэсы, каштоўнасць? Як прыклад, эксперымент Мілграма з паслухмянасцю (Milgram's Obedience Experiment) – катаванні токам з дазволу.

Разуменне ідэі парадыгмы і стварэнне тэорыі. Сацыяльная біялогія, ідэалізм і матэрыялізм – гэта не тэорыі, а парадыгмы, ці тэарэтычныя перспектывы. Выкарыстанне розных узроўняў аналізу даных. Ідэаграфічны (Naturwissenschaften) і номатэтычны (Geisteswissenschaften) падыход. Вільгельм Віндэльбанд (Ідэаграфічны номатэтычны) і Вільгельм Дзільтэй прапанаваў замену (Naturwissenschaften-Geisteswissenschaften) .

Номатэтычны метада - гэта метада прыродазнаўства, яго задачай з'яўляецца ўсталяванне законаў на аснове абагульнення з'яў (яго яшчэ называюць генералізуючым метадам). Ідэаграфічны метада - метада гуманітарных навук (перш за ўсё гісторыю), яго задачай служыць апісанне істотных рыс у індывідуальных з'явах (таму ён яшчэ называецца індывідуалізуецца метадам). Апісанне істотнага дасягаецца шляхам «аднясення да каштоўнасці». Ідэаграфічны метада. Большасць тэорый у антрапалогіі адносяцца да ідэаграфічнага метада. У любой навуцы большая частка лепшых работ прысвечана ідыяграфічнаму ўзроўню стварэння тэорыі.

Номатэтычныя метады (тэорыі) вырашаюць такія пытанні, як «Што тлумачыць наяўнасць пэўнага сацыяльнага феномена?»

Адрозненні ў тэарэтычных парадыгмах маюць глыбокія наступствы. Сацыяльна канструктывізм як трансфармацыі праз змену стаўлення да каштоўнасцей, практык, норм. Ва ўсёй сацыяльнай навуцы ёсць вельмі мала праблем вялікай тэорыі, замест гэтага варта разважаць пра арэнамі даследаванняў. Вось чатыры з іх: (1) праблема выхавання і прыроды, (2) праблема эвалюцыі, (3) унутраная-знешняя праблема і (4) праблема сацыяльных фактаў або нечакана з'явіўшыхся ўласцівасцей.

Віды пераменных, якія даследуюцца:

1. Унутраны стан: адносіны, перакананні, каштоўнасці і ўяўленні. Пазнанне - гэта ўнутраны стан.
2. Знешні стан: узрост, багацце, стан здароўя, рост, вага, пол і гэтак далей.
3. Паводзіны: тое, што ядуць людзі, з кім яны маюць зносіны, колькі яны працуюць і гуляюць - карацей, усё, што людзі робяць, і многае з таго, што цікава зразумець грамадазнаўцам.
4. Артэфакты: усе фізічныя рэшткі ад паводзін чалавека - радыеактыўныя адкіды, красоўкі, наканечнікі стрэл, камп'ютарныя дыскі, віягра, хмарачосы – усё.
5. Нававольнае асяроддзе: фізічныя і сацыяльныя характарыстыкі нававольнага асяроддзя. Колькасць ападкаў, колькасць біямасы на квадратны кіламетр, размяшчэнне на рацэ ці акіяне - гэта фізічныя асаблівасці, якія ўплываюць на мысленне і паводзіны чалавека. Людзі таксама жывуць у сацыяльным асяроддзі. Жыццё ва ўмовах дэмакратычнага супраць аўтарытарнага рэжыму або праца ў арганізацыі, якая трымае ці не церпіць сэксуальных дамаганняў, - гэта прыклады сацыяльнага асяроддзя, якое мае наступствы для таго, што людзі думаюць і як сябе паводзяць.

*Тэма 4. Дызайн даследавання: эксперыменты і эксперыментальнае  
мысленне*

Большасць антраполагаў не праводзяць эксперыментаў, але трывалае абгрунтаванне логікі эксперыментаў – адзін з ключоў да добрых даследчых навыкаў, незалежна ад таго, якія даследаванні ажыццяўляюцца. Дызайн даследавання як творчы працэс, які можа мець сапраўдныя наступствы ў сацыяльнай рэальнасці.

Канцэпцыя пагроз рэчаіснасці і тое, як мы можам рэагаваць на гэтыя пагрозы. Логіка сапраўдных эксперыментаў. У класічным эксперыменце ёсць пяць крокаў: 1). Сфармулюйце гіпотэзу. 2). Выпадковым чынам размяркуйце удзельнікаў у групу ўмяшання або ў кантрольную групу. 3). Вымерайце залежную зменную (зменныя) у адной або абедзвюх групам (pretest.). 4). Калі ласка, увядзіце лячэнне або ўмяшанне. 5). Зноў вымерайце залежную зменную (зменныя) posttest.

Сапраўдныя эксперыменты з рандомізаваным прызначэннем і поўным кантролем з боку даследчыка даюць веды, якія валодаюць высокай унутранай валіднасцю. Бесперапыннае капіраванне стварае сукупныя веды з высокай знешняй валіднасцю (дакладнасцю), ёсць веды, якія вы можаце абагульніць для людзей, якія не былі часткай вашага эксперымента.

Крыніцы валіднасці:

*унутраная* 1) гісторыя, 2) працэс развіцця вынікаў, 3) тэсты і прылады, 4) параўнанне з сярэднестатыстычным

*знешняя* 5) выбар удзельнікаў, 6) смертнасць, 7) распаўсюд метадаў.

Класічны дзвюх групавы дызайн папярэдняга і наступнага тэставання з выпадковым прызначэннем. Тэматычнае даследаванне з адным «стрэлам».

Гэта таксама называецца дызайнам ex post facto.

Уяўныя эксперыменты. Практычна немагчыма ліквідаваць пагрозы дакладнасці ў натуральных эксперыментах, аднак ёсць спосаб зразумець гэтыя пагрозы і звесці іх да мінімуму, наколькі гэта магчыма: падумайце аб



даследчых пытаннях так, як калі б іх можна было праверыць у рэальных эксперыментах. Гэта называецца разумовым эксперыментамі.

Натуральныя эксперыменты паўсюль: 1). Тэхніка згубленых лістоў (літар); 2). Кампаратыўныя палявыя даследаванні; 3). Факторны дызайн Змяшчае ўсе камбінацыі ўсіх катэгорый незалежных зменных.

### *Тэма 5. Пабудова выбаркі*

Дакладнасць інфарматара, сапраўднасць дадзеных і этычныя пытанні – усё гэта праблемы вымярэння ў даследаваннях. Калі вымярэнні заслугоўваюць даверу, то якую частку свету яны адлюстроўваюць? Наколькі магчыма абагульніць вынікі даследаванняў? Індывідуальныя атрыбутыўныя і культурныя дадзеныя патрабуюць розных падыходаў да выбаркі. Індывідуальныя дадзеныя аб атрыбутах асоб у папуляцыі. Культурныя дадзеныя іншыя і патрабуюць экспертаў. Індывідуальныя атрыбутыўныя дадзеныя патрабуюць верагоднай выбаркі; культурныя дадзеныя патрабуюць неверагоднай выбаркі.

Якія дадзеныя вас цікавяць? Існуюць два віды дадзеных, якія цікавяць даследчыкаў: *індывідуальныя* атрыбутыўныя дадзеныя і *культурныя* дадзеныя. Гэтыя два віды патрабуюць розных падыходаў да выбаркі. Індывідуальныя дадзеныя аб атрыбутах асоб у папуляцыі. Культурныя дадзеныя іншыя. Мы чакаем, што культурныя факты будуць абменьвацца, таму культурныя дадзеныя патрабуюць экспертаў. У любым выпадку вам лепш з выбаркай, чым з усёй сукупнасцю.

Панельныя даследаванні (адна выбарка праз пэўныя інтэрвалы), выбарка з тэлефоннай кнігі.

Правілы стратыфікацыйнай выбаркі: 1). Калі адрозненні па залежнай зменнай вялікія ў розных пластах, такіх як узрост, пол, этнічная група і г.д., то стратыфікацыя выбаркі - выдатная ідэя. 2). Калі адрозненні невялікія, то раслаенне проста дадае непатрэбнай працы. 3). Калі вы не

ўпэўненя ў незалежных зменных, якія могуць паўплываць на вашу залежную зменную, не распластоўвайце выбарку. Вы заўсёды можаце стратыфікаваць сабраныя вамі дадзеныя і правяраць розныя схемы стратыфікацыі ў аналізе, а не ў выбарцы.

Непрапарцыйная стратыфікаваная выпадковая выбарка. Кластерная выбарка (школы, універсітэты, заводы, шпіталі). Лепшыя ацэнкі параметра даюцца ў пробах, узятых з кластараў аднолькавага памеру. Калі кластары не роўныя па памеры, варта ўзяць пробы PPS - probability proportionate to size - з верагоднасцю, прапарцыйнай памеру. Выбарка PPS патрабуецца пры трох умовах: 1) калі вы маеце справу з буйным, нераўнамерна размеркаваным насельніцтвам (напрыклад, з гарадамі, якія маюць шматпавярховыя і аднасямейныя кварталы); 2) калі ваша выбарка досыць вялікая, каб вытрымаць разбіццё на мноства частак (кластараў) без істотнага павелічэння памылкі выбаркі; і 3) калі ў вас ёсць дадзеныя аб колькасці многіх невялікіх блокаў у папуляцыі і вы можаце вылічыць іх адпаведны прапарцыйны ўклад у агульную колькасць насельніцтва.

Каб атрымаць добрыя ўзоры, можна зрабіць дзве рэчы. 1) Вы можаце забяспечыць дакладнасць выбаркі, пераканаўшыся, што кожны элемент у сукупнасці мае роўныя шанцы быць абраным – гэта значыць, вы можаце пераканацца, што выбарка бесстаронняя. (2) Вы можаце забяспечыць дакладнасць узору, павялічыўшы памер неаб'ектыўных узораў. Мы ўжо абмяркоўвалі важнасць таго, як зрабіць узоры бесстароннімі. Наступны крок – вырашыць, наколькі вялікай павінна быць выбарка. Памер выбаркі залежыць ад: 1) неаднароднасці сукупнасці або кавалкаў насельніцтва (слаёў або кластараў), з якіх вы выбіраеце элементы; 2) колькі падгруп насельніцтва (гэта значыць незалежных зменных) вы хочаце адначасова мець у сваім аналізе; 3) памер з'явы, якое вы спрабуеце выявіць; і 4) наколькі дакладныя статыстычныя дадзеныя (або ацэнкі параметраў).

Нармальнае размекаванне (па Гаўсу) 2.14 – 13.59 – 34.13 – 34.13 – 13.59 – 2.14. Сіметрычнае размеркаванне – гэта значыць размеркаванне, для якога сярэдняе і медыяна аднолькавыя. Злева – лептакуртыка (з грэцкай мовы, што азначае «тонкая выпукласць»), а справа – платыкурта (што азначае «плоская выпукласць»).

Рэпрэзентатыўная выбарка – адна з самых складаных частак сацыяльных даследаванняў. Ёсць, аднак, тры зусім розныя абставіны, пры якіх неверагоднасныя выбарка – менавіта тое, што патрабуецца:

1. Неверагодныя выбаркі заўсёды падыходзяць для працаёмкіх, паглыбленых даследаванняў некалькіх выпадкаў. Большасць даследаванняў апавяданняў заснавана на менш чым 50 выпадках, таму кожны выпадак трэба ўлічваць. Гэта азначае, што выбіраць справы трэба наўмысна, а не выпадковым чынам. Паглыбленае даследаванне па адчувальных тэмах патрабуе выбаркі неверагоднасці. Могуць прайсці месяцы палявых назіранняў за ўдзельнікамі, перш чым вы зможце сабраць апавяданні на такія тэмы, як сэксуальная і рэпрадуктыўная гісторыя або дрэнны вопыт псіхічных захворванняў або ўжывання забароненых наркатыкаў.

2. Неверагоднасныя выбаркі таксама падыходзяць для вялікіх абследаванняў, калі, нягледзячы на ўсе нашы намаганні, мы проста не можам атрымаць выбарку верагоднасці. У гэтых выпадках выкарыстоўвайце ўзор неверагоднасці і дакументальна ўказвайце ўхіл. Не трэба хвалявацца з гэтай нагоды.

3. Калі вы збіраеце культурныя дадзеныя, у адрозненне ад дадзеных аб асобных асобах, вам сапраўды патрэбныя спецыялісты – інфарматары, а не выпадкова выбраныя рэспандэнты. Падумайце, у чым розніца паміж пытаннем: «Колькі гадоў было вашаму дзіцяці, калі вы давалі яму з'есці бульбу?» і «У якім узросце тут дзеці пачынаюць есці бульбу?»

Асноўныя метады выбаркі, якая не прадугледжвае верагоднасць: выбарка квот (quota sampling), мэтанакіраваная выбарка (purposive sampling), зручная выбарка (convenience sampling) і выбарка ланцуговых спасылак (снежны ком – chain-referral - respondent-driven sampling - RDS). Асаблівым відам змешанага метаду, які спалучае ў сабе элементы верагоднасці і неверагоднасці выбаркі, з'яўляецца дызайн кантролю (case control design).

Ёсць шмат важкіх прычын для выкарыстання мэтанакіраваных выбарак. Яны шырока выкарыстоўваюцца ў 1) пілотных даследаваннях, 2) інтэнсіўных тэматычных даследаваннях, 3) крытычных тэматычных даследаваннях і 4) даследаваннях цяжка выяўленых груп насельніцтва.

Рэспандэнт – сацыялогія, суб'екты – псіхалогія, інфарманты – антрапалогія. Рэспандэнт адказвае на пытанні апытання, суб'екты з'яўляюцца прадметам нейкага эксперыменту, а інфарманты распавядаюць вам тое, што, на іх думку, трэба ведаць аб іх культуры.

Ёсць два віды інфарматараў: асноўныя інфарматары і спецыялізаваныя інфарматары. Ключавыя інфарманты – гэта людзі, якія шмат ведаюць пра сваю культуру і па сваіх уласных прычынах гатовы падзяліцца з вамі сваімі ведамі. Калі вы займаецеся доўгатэрміновай этнаграфіяй, у вас развіваюцца цесныя адносіны з некалькімі ключавымі інфарматарамі-адносіны, якія могуць працягвацца ўсё жыццё. Вы не выбіраеце гэтых людзей. Яны з вамі выбіраюць адзін аднаго з цягам часу. Спецыялізаваныя інфарманты валодаюць асаблівай кампетэнцыяй у нейкай культурнай сферы. Калі вы хочаце ведаць правілы балійскіх пеўневых баёў, ці колькі кароў трэба аддаць бацькам нявесты з Лумасабы, ці які травяны чай даваць дзецям пры дыярэі, вам трэба пагаварыць з людзьмі якія могуць добра ведаць гэтыя рэчы.

Калі вы хочаце, каб аўтарытэт вашых высноў выходзіў за межы групы людзей (ці краін, ці арганізацый, ці коміксаў), якія вы вывучалі, то або: 1) паўтарыце даследаванне адзін ці некалькі разоў з узорами неверагоднасці;

або 2) Выкарыстоўвайце імавернасную выбарку. Памятайце: кожны ўзор нешта ўяўляе. Непрадузятая выбарка ўяўляе папуляцыю з вядомай верагоднасцю памылкі. У адной неверагоднай узору адсутнічае гэтая адна асаблівасць. Для вельмі і вельмі вялікай колькасці даследчых пытанняў гэта проста не праблема.

#### *Тэма 6. Маштаб праблемы і стварэнне шкалы даследавання*

Пабудова і выкарыстанне складаных (шматмерных) захадаў да працы з праблемамі. Чатыры тыпу складаных мер: (1) індэксы, (2) шкалы Гутмана, (3) шкалы Лайкерта і (4) семантычныя дыферэнцыяльныя шкалы. Асноўныя паняцці маштабавання.

*Cumulative index.* Індэксы складаюцца з некалькіх пазіцый, усе яны аднолькавыя або ўзважаныя. На індэксы можна спасылацца на крытэрыў або на норму. Гэта робіць кумулятыўныя індэксы надзейнымі, гэта значыць яны забяспечваюць мноства спосабаў атрымаць базавую зменную. Мы робім выгляд, што: 1) Веды – гэта аднамерная зменная; 2) абраны дакладны набор пытанняў, якія прадстаўляюць веды па нейкім прадмеце; і, такім чынам, 3) Кумулятыўны індэкс - гэта справядлівая праверка ведаў па гэтым прадмеце. Мы ведаем, што сістэма недасканалая, але мы робім выгляд, каб працягваць жыццё.

У шкале Луіса Гутмана, у параўнанні з кумулятыўным індэксам, вымярэнні для элементаў маюць пэўную заканамернасць, якая паказвае, што элементы вымяраюць аднамерную зменную. Прыклад: Балівія і акультурацыя: заходняя мода, добры гішпанскі, заходні дом. coefficient of reproducibility - каэфіцыент узнаўляльнасці:  $1 - (\text{number of errors}/\text{number of entries})$ . У ідэальным свеце 0.8.

Шкала Рэнсіса Лайкерта: 5-point scale: Agree a lot, Agree, Neutral, Disagree a little, Disagree a lot.

Вядома, ёсць эфект упакоўкі. Людзі, якія кансерватыўныя ў адным вымярэнні палітычнай арыентацыі, хутчэй за ўсё, будуць кансерватыўнымі ў іншых вымярэннях, а людзі, якія ліберальныя ў адносінах да аднаго выгляду асабістых паводзін, верагодна, будуць ліберальнымі ў іншых. Тым не менш, ні адно пытанне не дазваляе маштабаваць людзей у цэлым па такой складанай зменнай, як «стаўленне да асабістых паводзін».

Стварэнне складанай шкалы: 1. Вызначце і пазначце зменную, якую вы хочаце вымераць. 2. Складзіце доўгі спіс пытанняў-паказчыкаў або заяў. 3. Вызначце тып і колькасць катэгорый адказаў. 4. Праверце свой набор рэчаў на некаторых рэспандэнтах. Гэта гарантуе, што: а) Вы зафіксуеце поўнае змяненне адказаў на ўсе вашы пытанні; б) Зменлівасць адказу ўяўляе зменлівасць у агульнай папуляцыі, да якой вы ў рэшце рэшт хочаце прымяніць сваю шкалу. 5. Правядзіце аналіз элементаў, каб знайсці элементы, якія ўтвараюць аднамерную шкалу зменнай, якую вы спрабуеце вымераць. 6. Выкарыстоўвайце сваю шкалу ў сваім даследаванні і зноў запусціце аналіз элемента, каб пераканацца, што шкала працуе.

*Аналіз прадметаў.* Гэта ключ да стварэння маштабаў. Ідэя заключаецца ў тым, каб высветліць, якія з многіх прадметаў, якія вы правяраеце, трэба захоўваць, а якія трэба выкінуць. Набор рэчаў, якія вы захоўваеце, павінен закранаць адно сацыяльнае або псіхалагічнае вымярэнне. Іншымі словамі, шкала павінна быць аднамернай.

*Фактарны аналіз* – гэта метада скарачэння дадзеных. Распрацавана некалькі варыянтаў з візуалізацыяй шкалы. 1 семантычны дыферэнцыял (semantic differential scaling), 2 лесвіца жыцця (ladder of life), 3 палачка шчасця (happiness stick) і 4 маштаб твараў (faces scale).

1. *Семантычны дыферэнцыяльны* тэст просты ў стварэнні і просты ў кіраванні. Ён даў мэтавы элемент і спіс парных прыметнікаў адносна мэты. Пара прыметнікаў можа паходзіць з чытання літаратуры або з фокус-груп або з этнаграфічных інтэрв'ю. Іх аналіз паказаў, што ў кожнай культуры

толькі *тры асноўныя* віды прыметнікаў абумоўліваюць большасць варыяцый у адказах людзей: 1) прыметнікі ацэнкі (добра-дрэнна, цяжка-лёгка), 2) прыметнікі патэнцыі (моцна-слабая дамінуючая-пакорлівая і г.д.), а таксама 3) прыметнікі дзейнасці (хутка-павольны, актыўна-неактыўны, маларухомы-рухомы і г.д.).

2. *Лесвіца жыцця*. Людзі просяць пералічыць свае жыццёвыя праблемы (фінансавы поспех, здаровыя дзеці, свабода ад вайны і гэтак далей). Затым ім паказваюць лесвіцу і кажуць, што ніжняя прыступка ўяўляе самую горшую з магчымых сітуацый, а верхняя-лепшую. На кожным з іх клопатаў яны просяць паказаць, дзе яны знаходзяцца на лесвіцы зараз, дзе былі 5 гадоў таму, і дзе яны думаюць, што праз 5 гадоў. Звярніце ўвагу, што лесвіца жыцця-гэта самастойная шкала. Рэспандэнтаў просяць растлумачыць сваімі словамі, што для іх азначаюць верхнія і ніжнія прыступкі лесвіцы.

3. *Палачка шчасця*. Група вызначыла, што пяць колераў - белы, жоўты, зялёны, чырвоны і чорны - могуць уступаць у пяцёрку значэнняў на любой з розных шкал: белы - станоўчы, зялёны - нейтральны або сярэдні, чорны - адмоўны. Кожнаму інфарманту давалі палку з чырвонага дрэва, якую яны называлі палкай шчасця. Стрыжань быў пафарбаваны ў роўныя часткі белым, жоўтым, зялёным, чырвоным і чорным, і людзі паказвалі свой адказ на кожнае пытанне, паказваючы колер на палачцы.

4. Тып аблічча (смайлікаў). Яшчэ адно цікавае прыстасаванне - гэта аблічча ці эмадзі: 8-) :-) :-| :-( 8-( . Людзям кажуць: «Вось некаторыя твары, якія выказваюць розныя пачуцці. Які твар бліжэй за ўсё да таго, як вы ставіцеся да X?» Паспрабуйце выкарыстоўваць гэтую шкалу з імёнамі вядомых палітычных дзеячаў або музычных артыстаў, каб адчуць, наколькі яна цікавая. Лекары і псіхолагі выкарыстоўваюць гэтую шкалу ў якасці апоры, калі просяць пацыентаў апісаць боль. Гэта асабліва добра пры працы з дзецьмі, але эфектыўна і з дарослымі, і, як лесвіца жыцця і

сэнсавы дыферэнцыял, у той ці іншай форме выкарыстоўвалася ў многіх групах насельніцтва.

### *Тэма 7. Метад назірання (вонкавае і ўключанае)*

Навуковая праца назіральнікаў – аснова культурнай антрапалогіі. Гэта ўключае ў сябе збліжэнне з людзьмі і прымушэнне іх адчуваць сябе дастаткова камфортна з вашай прысутнасцю, каб вы маглі назіраць і запісваць інфармацыю аб іх жыцці. Толькі сутыкнуўшыся з ісцінай аб назіранні за ўдзельнікамі - што гэта звязана з падманам і кіраваннем уражаннімі, - мы можам спадзявацца паводзіць сябе этычна ў палявых работах. Антрапологі збіраюць мноства дадзеных. Некаторыя збіраюць дадзеныя абследавання; іншыя збіраюць аўдыё- і відэазапісы або сеткі або схованкі асабістых лістоў. Але ўсе антрапологі робяць палявыя нататкі. Як пісаць палявыя нататкі і як звяртацца з іншымі відамі матэрыялаў - напрыклад, з выразкамі з газет і фатаграфіямі - якія мы назапашваем падчас палявых работ. Урокі пра кадаванне і аналіз палявых нататак аднолькава добра прымяняюцца да стэнаграм інтэрв'ю і да іншых тэкставых дадзеных. Непасрэднае назіранне, бесперапынны маніторынг і кропкавыя выбаркі паводзін.

Пацягваючыся маніторынг мае доўгую гісторыю ў антрапалогіі. Хранограф ўзаемадзеяння, запіс на дыктафон.

Параўнальнае даследаванне (прыклад «шэсць культур»). Шырокія агульныя схемы кадавання асабліва карысныя для параўнальных даследаванняў, выкарыстанне агульнай схемы кадавання сапраўды акупляецца, таму што вы можаце рабіць прамыя параўнанні ў розных выпадках і шукаць абагульненні.

Выкарыстанне відэа і наяўныя абмежаванні. Запіс паводзін на відэа дазваляе некалькім аналітыкам вывучаць плыню паводзін не ў рэжыме



рэальнага часу і вырашыць пытанне з кадаваннем. Гэта таксама робіць вашыя дадзеныя даступнымі для кадавання іншымі, цяпер і ў будучыні.

Рэактыўнасць як праблема. Нарэшце, ёсць два спосабу паменшыць рэактыўнасць пры бесперапынным маніторынгу. Адна з іх – назіранне за ўдзельнікамі. Пасля таго, як вы ўсталюеце даверлівыя адносіны ў палявой сітуацыі, людзі з меншай верагоднасцю зменяць свае паводзіны, калі вы побач з імі. Нават калі яны змяняюць свае паводзіны, вы, хутчэй за ўсё, заўважыце змены і ўлічыце гэта. Другі спосаб зніжэння рэактыўнасці – гэта навучанне. Мы не можам цалкам ліквідаваць прадурзятасць назіральнікаў, але шмат і шмат доказаў паказвае, што навучанне дапамагае зрабіць людзей лепшым – больш надзейнымі і дакладнымі – назіральнікамі.

Праблемы выбаркі. Пры складанні выбаркі для даследавання размеркавання часу трэба задаць пяць пытанняў:

1. За кім я назіраю?
2. Куды я пайду каб іх убачыць?
3. Калі я туды пайду?
4. Як часта я бываю там?
5. Як доўга я назіраю за людзьмі, калі патраплю?

Кадаванне і запіс часу размеркавання дадзеных. Калі вы павінны ўручную закадаваць свае першапачатковыя назіранні, увядзіце дадзеныя ў ноўтбук, пакуль вы яшчэ знаходзіцеся ў палявых умовах, у якасці меры засцярогі ад страты зыходных лістоў даных. Будзьце параноікам адносна дадзеных. Тыя страшылкі пра страчаныя дадзеныя, якія вы чулі? Гэта не страшылкі, а праўда.

Замаскіраванае палявое назіранне з'яўляецца найвышэйшым у назіранні ўдзельнікаў – вы далучаецеся або робіце выгляд, што далучаецеся да нейкай групы і таемна запісваеце даныя пра людзей у групе. (прыклад: псеўдапацыенты і імітаваныя кліенты).

Узроўні падману. Але ці заўсёды падман выглядае аднолькава? Пасіўны падман не прадугледжвае эксперыментальнага маніпулявання інфармантамі, каб прымусіць іх дзейнічаць пэўным чынам. Антрапологі ўвесь час выкарыстоўваюць пасіўны падман. Я гадзінамі прыкідваўся пакупніком ва ўнівермагах і назіраў за маці, якія дысцыплінуюць сваіх дзяцей.

Даследаванне паводзін. Падумайце аб даследаванні слядоў як археалогіі паводзін. Ці сапраўды людзі розных культур маюць рознае адчуванне часу? (Прыклад: «праект смецця» быў заснаваны ў 1973 г. археолагам Уільямам Ратджы з Універсітэта Арызона. Больш за 25 гадоў Ратджы і яго папличнікі вывучалі мадэлі паводзін спажываццоў у Тусоне, штат Арызна, аналізуючы смецце з рэпрэзентатыўнай выбаркі жыхароў).

Архіўныя даследаванні. Адною з вялікіх пераваг архіўных даследаванняў з'яўляецца тое, што яны сапраўды нерэактыўныя. Незалежна ад таго, вывучаеце вы архіўныя запісы аб нараджэнні, міграцыях, наведваннях бальніцы або куплі гібрыднага насення, людзі не могуць змяніць свае паводзіны пасля гэтага. Зыходныя дадзеныя маглі быць сабраныя рэактыўна, але гэта адна з прычын, чаму гісторыкі патрабуюць такога крытычнага вывучэння крыніц. Архіўныя рэсурсы могуць быць асабліва карыснымі пры вывучэнні культурных працэсаў у часе.

#### *Тэма 8. Магчымасці якаснага і колькаснага аналізу*

Што такое аналіз і як выкарыстоўваць матрыцы, табліцы і дыяграмы для прадстаўлення вынікаў аналізу дадзеных. Некаторыя метады адносяцца да колькасных, іншыя да якасных, але ёсць і тыя, што ўяўляюць сабой сумесь якасных і колькасных падыходаў адначасова. Існуюць якасныя і колькасныя дадзеныя і што гэтыя розныя тыпы дадзеных трэба аналізаваць рознымі метадамі.

	даня	
аналіз	якасны	колькасны
якасны	а) інтэрпрэтацыя тэкстаў, герменэўтыка, абгрунтаваная тэорыя	б) пошук і прадстаўленне сэнсу як вынік колькаснай апрацоўкі
колькасны	с) Ператварэнне слоў у лічбы. Класічны кантэнт-аналіз, падлік слоў, вольныя асацыяцыі і г.д .	д) Статыстычны і матэматычны аналіз лічбавых даных

#### Пастаянная праверка сапраўднасці

1. Калі вы праводзіце інтэрв'ю шукайце паслядоўнасці і неадпаведнасці сярод дасведчаных інфарматараў і высвятляйце, чаму гэтыя інфарматыры разыходзяцца па важных рэчах.
2. Па магчымасці правярайце паведамленні людзей пра паводзіны або ўмовы навакольнага асяроддзя з больш аб'ектыўнымі доказамі. Калі б вы былі журналістам і падалі матэрыял, заснаваны на справаздачах інфарматараў, не правяраючы фактаў, вы б ніколі не прапусцілі яго міма свайго рэдактара пісьмовы стол. Я не бачу прычын не прытрымлівацца антраполагаў стандартаў, з якімі сутыкаюцца журналісты кожны дзень.
3. Будзьце адкрытыя для негатыўных доказаў, а не раздражняйцеся, калі яны ўсплываюць. Калі вы сутыкнуліся з выпадкам, які не адпавядае вашай тэорыі, спытайце сябе, ці з'яўляецца гэта вынікам: (а) нармальнага ўнутры культурнага варыяцыі, (б) адсутнасці ведаў аб дыяпазоне адпаведных паводзін, або (в) сапраўды незвычайнага справа.
4. Калі вы разумееце, як нешта працуе, шукайце альтэрнатыўныя тлумачэнні ў ключавых інфарматараў і калег і ўважліва іх слухайце. Амерыканская масавая культура, напрыклад, сцвярджае, што жанчыны

пакідалі хаты дзеля працы з-за таго, што называецца «фемінізмам» і «вызваленнем жанчын». Гэта папулярнае тлумачэнне. Альтэрнатыўнае тлумачэнне палягае ў тым, што фемінісцкія каштоўнасці і арыентацыі падтрымліваюцца, калі не выклікаюцца, тым, што жанчыны былі выгнаны з дамоў і працавалі ў выніку гіперінфляцыі ў 1970-х гадах, якая знізіла пакупніцкую здольнасць і даходы іх мужоў.

5. Паспрабуйце ўпісаць крайнія выпадкі ў сваю тэорыю, і калі выпадкі не падыходзяць, не спяшайцеся выкідаць іх. Заўжды лягчэй выкінуць справы, чым перагледзець свае ўласныя ідэі, але лёгкі выхад наўрад ці з'яўляецца правільным шляхам у даследаванні.

Матрыцы даных. Адным з найбольш важных паняццяў ва ўсім аналізе даных – незалежна ад таго, працуем мы з колькаснымі або якаснымі дадзенымі – з'яўляецца матрыца даных. Ёсць два асноўных тыпу матрыц даных: матрыцы профілю і матрыцы блізкасці. Матрыцы профілю у сацыяльных навукх большасць аналізу даных прысвечана таму, як ўласцівасці рэчаў звязаны адзін з адным. Матрыцы профілю ўтрымліваюць вымярэнні зменных для набору элементаў. Матрыцы блізкасці ўтрымліваюць вымярэнні адносін, або блізкасці, паміж элементамі.

Ментальныя карты прадстаўляюць тэорыі аб тым, як усё працуе. Яны ўяўляюць сабой візуальныя ўяўленні ідэй, якія ўзнікаюць у выніку вывучэння дадзеных, бачання заканамернасцяў і высновы аб тым, што выклікае тое. Варта ведаць, наколькі адна рэч выклікае іншую, чым проста ведаць, што адна рэч выклікае іншае. Аднак з лічбамі або без іх прычынна-следчыя мадэлі лепш за ўсё выказаць у выглядзе блок-схемы.

## ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

### Спіс рэкамендаванай літаратуры

#### *Асноўная літаратура*

1. *Белик, А. А.* Культурология. Антропологические теории культур : учебное пособие. - М. : [б. и.], 2000. - 238 с.
2. *Говард, М.* Сучасная культурная антрапалогія - Мінск : Тэхналогія : БФС, 1995. - 478 с.
3. *Орлова, Э. А.* Культурная (социальная) антропология : учебное пособие для вузов. - М. : Академический Проект, 2004. - 479 с.
4. *Ремизов, В. А.* Культурная антропология – М. : [б. и.], 2017. - 188 с.

#### *Дадатковая літаратура*

1. *Арутюнов, С.А., Рыжакова С.И.* Культурная антропология. М., 2004.
2. *Варшавер, Е.* Постановка исследовательского вопроса в рамках постмодерной методологии - <http://corp.fom.ru/uploads/socreal/post-366.pdf>
3. *Гуревич, П. С.* Философская антропология / П. С. Гуревич. – М.: Nota Bene, 2001. – 456 с.
4. *Девятко, И. Ф.* Методы социологического исследования - гл.5 & гл.7
5. *Леви-Стросс, К.* Печальные тропики. М., 1984.
6. *Мосс М.* Общества, обмен, личность. М., 1997. С. 83 –223.
7. *Тишков, В. А.* Реквием по этносу. Исследования по социальнокультурной антропологии. М., 2003.
8. *Чернявская, Ю. В.* Введение в культурно-философскую антропологию: пособие для студентов / Ю.В. Чернявская. – Минск: БГУ, 2003. – 281 с.

9. *Энгельс Ф.* Происхождение семьи, частной собственности и государства. М., 1978.
10. *Ядов, В. А., Иванов, В. Н.* Социологическое исследование: методология, программа, методы. – Наука, 1972. – С. 186-187.
11. *Bernard, R.* Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – 680 p.
12. *Bryman, A.* The Research Question in Social Research: What is its Role? International Journal of Social Research Methodology – Vol.10 - №1. - 2007. - P. 5–20.
13. *Doody, O, Bailey M.E.* Setting a research question, aim and objective // Nurse Researcher. - Vol.23 - № 4. - 2016. - P.19-23.
14. Handbook of methods in cultural anthropology / edited by Russell H. Bernard and Clarence C. Gravlee. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. – 785p.

## **Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў**

Арганізацыя самастойнай работы студэнтаў прадугледжвае работу з навуковай, навукова-папулярнай, вучэбна-метадычнай, хрэстаматыйнай літаратурай, вывучэнне студэнтамі асобных пытанняў дысцыпліны, аналіз канкрэтных сітуацый, падрыхтоўку да семінарскіх заняткаў і заліку.

Пры вывучэнні дысцыпліны выкарыстоўваюцца наступныя віды самастойнай работы студэнтаў:

- пазааўдыторная, у тым ліку кіруемая самастойная работа;
- аўдыторная (кантралюемая) самастойная работа;
- творчая, у тым ліку навукова-даследчая работа.

Мэта самастойнай працы студэнтаў – садзейнічанне засваенню ў поўным аб'ёме зместу вучэбнай дысцыпліны і фарміраванне самастойнасці як асабовай рысы і значнай прафесійнай якасці, сутнасць якіх складаецца ва ўменні сістэматызацыі, планавання і кантролю ўласнай дзейнасці. Задача самастойнай працы студэнтаў – засваенне вызначаных стандартам ведаў, уменняў і навыкаў па вучэбнай дысцыпліне, замацаванне і сістэматызацыя атрыманых ведаў, іх прымяненне пры выкананні практычных заданняў і творчых прац, а таксама выяўленне прабелаў у сістэме ведаў па прадмеце.

## ПРАКТЫЧНАЯ ЧАСТКА

### Тэматыка семінарскіх заняткаў

#### *Семінар №1. Асновы сацыяльных даследаванняў*

«Ілжывы» разрыў якасных і колькасных метадаў.

Метады, належаць усім нам

Гуманізм, пазітывізм, інтэрпрэтацыя

Сталая метадалагічная эклектыка. Антрапалогія заўсёды была эклектычнай дысцыплінай у дачыненні да метадаў, але пасля 1970 г. антрапалагі ўсё часцей прымалі ўвесь спектр метадаў сацыяльных даследаванняў.

Літаратура:

1. H. Russell Bernard and Clarence C. Gravlee Introduction: On Method and Methods in Anthropology // Handbook of methods in cultural anthropology / edited by Russell H. Bernard and Clarence C. Gravlee. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. – P.1-20.

#### *Семінар №2. Падрыхтоўка да даследавання*

Як спланаваць даследаванне і прадбачыць усе магчымыя цяжкасці і пытанні?

Увага да дэталей важна, але неабходна, каб структура збору гэтых дэталей была задакументавана і вытлумачана старанна растлумачана.

Апрыёрнае планаванне ўсіх этапаў даследавання (уключаючы аналіз і напісанне).

Літаратура:

1. James W. Fernandez and Michael Herzfeld In Search of Meaningful Methods // Handbook of methods in cultural anthropology / edited by Russell H.



Bernard and Clarence C. Gravlee. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. – P.55-96.

### *Семінар №3. Дызайн даследавання: эксперыменты і эксперыментальнае мысленне*

Дызайн даследавання мае наступныя перавагі:

Па-першае, планаванне дапамагае нам справіцца з непазбежнымі непрадбачанымі сітуацыямі. Даследчыя праекты рэдка разгортваюцца бесперашкодна і план забяспечвае аснову для прыняцця (і абгрунтавання) цяжкіх рашэнняў аб выбары пляцоўкі, выбарцы, зборы і аналізе даных перад тварам непазбежных удараў і абыходных шляхоў.

Па-другое, дакладнае ўдакладненне плана, а таксама яго недасканаласць выканання дазваляе іншым даследчыкам правяраць і ідэнтыфікаваць патэнцыйныя прадуманасці і самастойна судзіць, ці пацвярджаюцца вынікі дадзенымі і метадамі. Гэта празрыстасць дапамагае вызначыць наколькі надзейнымі з'яўляюцца высновы, наколькі добра высновы могуць распаўсюджвацца на іншых людзей або групы (абагульненасць), і наколькі высновы сапраўды ўяўляюць тое, што мы думаем, што яны робяць. Выяўленне гэтых недахопаў можа збянтэжыць, але гэта гарантуе, што іншыя могуць судзіць прэтэнзіі даследчыка і могуць абспірацца на яго або яе даследаванні.

Па-трэцяе, ідэалізаваны план удакладняе, як метады збору і аналізу даных звязаны з канкрэтнымі паняццямі і працэсамі ў тэорыі або тэорыях.

На практычным узроўні добры дызайн даследаванняў таксама мае важнае значэнне для даследчых грантаў і кантрактаў. Ёсць шмат адрозненняў у тым, што ўстановы і фонды чакаюць у дачыненні да праектавання даследаванняў. Дызайн даследавання прадугледжвае метадалагічнае і аналітычнае планаванне, якое спрыяе даверу, абгрунтаванасці,

праўдападобнасці, паўтаральнасці або праўдападобнасці любога даследавання.

Культурныя антрапологі таксама абаяваюцца на розныя крытэрыі для ацэнкі добрай працы. Вось спіс некаторых з гэтых крытэрыяў:

1. Ці ярка перадае справядача сітуацыю?
2. Ці дастаткова багатае апісанне?
3. Ці пераканаўчае апавяданне?
4. Ці згодныя мясцовыя дзеючыя асобы з высновамі або інтэрпрэтацыяй?
5. Ці дакладнае апісанне па нейкіх аб'ектыўных крытэрыях?
6. Ці адпавядае апісанне ўсім дадзеным?
7. Ці разглядаюцца канкуруючыя тлумачэнні або інтэрпрэтацыі?
8. Ці метады належным чынам фіксуюць меркаванні паняцці і зменныя?
9. Ці надзейныя метады?
10. Ці можна паўтарыць вынікі?
11. Ці можна абагульніць высновы?
12. Высновы прасоўваюць або аспрэчваюць усталяваную тэорыю?

Ключавым прынцыпам пры распрацоўцы працэсу даследавання з'яўляецца прадухіленне як мага большай колькасці пагроз сапраўднасці вынікаў з дапамогай адпаведных метадалагічных і аналітычных праверак.

У некаторых сацыяльных навуковых дысцыплінах, такіх як псіхалогія, дызайн даследавання абумоўлены метадам аналізу: мадэлі аналізу дысперсій і шмат групавыя параўнанні (фактарныя канструкцыі) могуць вызначаць, хто, што і дзе значыць для дадзенага праекта. У сацыялогіі множныя рэгрэсіўныя мадэлі, мадэлі структурных параўнанняў і аналітычныя мадэлі (усе звязаныя аналітычныя метады) аказалі ўплыў на дызайн даследаванняў абследавання. Этнаграфія, якую Уільям Уайт называе антрапалагічным метадам, паўплывала на прыроду дызайну ў культурнай антрапалогіі, але вельмі рознымі спосабамі. Пошукава-тлумачальныя падыходы ў этнаграфіі. Планаванне і інтэрпрэтацыя

параўнанняў. Многія пытанні, якія цікавяць культурных антраполагаў, з'яўляюцца параўнальнымі.

Узаемадзеянне даследчага і тлумачальнага падыходаў мае вырашальнае значэнне для развіцця і праверкі тэорыі, а таксама можа дапамагчы ў абароне ад пагрозаў сапраўднасці.

Моцнай перавагай этнаграфічнага падыходу з'яўляецца яго здольнасць аб'ядноўваць шырокі спектр метадаў, стратэгий і канструкцый у межах аднаго прадпрыемства, аб'ядноўваючы ўсе спосабы для павышэння шанцаў на надзейныя і сапраўдныя вынікі. Як антрапологі, мы павінны ў поўнай меры скарыстацца як нашым цяперашнім разуменнем дызайну даследаванняў, так і гэтымі новымі распрацоўкамі, каб стварыць «магутны спосаб аргументацыі».

Літаратура:

1. Jeffrey C. Johnson and Daniel J. Hruschka Research Design and Research Strategies // Handbook of methods in cultural anthropology / edited by Russell H. Bernard and Clarence C. Gravlee. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. – P. 97-130.

#### **Семінар №4. Пабудова выбаркі**

- Якая асноўная папуляцыя або папуляцыі ў вашым даследаванні?
- Ці ёсць у папуляцыі субпапуляцыі, якія ўяўляюць асаблівую цікавасць?
- Ці было б карысна ў вашым даследаванні ўключаць групы асоб, акрамя асноўнага насельніцтва? Хто з'яўляецца асноўнымі зацікаўленымі бакамі?
- Ці ёсць канкрэтныя асобы, якіх вы павінны ўключыць?
- Як вы будзеце канцэптуальна і метадалагічна звязваць розныя ўзоры ў вашым даследаванні?

Выбарка – гэта працэс адбору падмноства элементаў з большай сукупнасці для ўключэння ў даследаванне. Аб'ектамі могуць быць асобныя асобы, групы, адрэзкі часу, падзеі, месцы або ўсё, пра што вы хочаце сабраць

інфармацыю. Адабор проб з'яўляецца адным з найбольш важных аспектаў праектавання даследаванняў. Адна з прычын заключаецца ў тым, што ступень абагульненасці (ці не) вынікаў і іх рэпрэзентатывнасць адносна большай сукупнасці (ці не) шмат у чым залежыць ад стратэгіі выбаркі. Сапраўды гэтак жа, сапраўднасць вынікаў звязана з выбаркай. Калі людзі, з якімі вы размаўляеце, мала ведаюць аб тэме даследавання, атрыманыя дадзеныя будуць не вельмі інфарматыўнымі. Аналагічным чынам, калі ваша тэма даследавання з'яўляецца складанай і ўключае ў сябе некалькі зацікаўленых бакоў, і вы збіраеце даныя толькі ад адной групы гэтых зацікаўленых бакоў, вашы высновы і высновы будуць значна абмежаваныя па аб'ёме і значнасці. Набор удзельнікаў даследавання адносіцца да працэсу, у выніку якога ўдзельнікаў упершыню інфармуюць аб і, калі яны маюць права, просяць далучыцца да даследавання. Набор - гэта сродак, з дапамогай якога атрымліваецца выбарка.

Вызначэнне вашай асноўнай групы насельніцтва. Вызначэнне субпапуляцый. Ступень гнуткасці ў вашых працэдурах даследавання, ваш выбар метадаў збору даных і колькасць часу, якое вам трэба на правядзенне даследавання, будуць вызначаць, выкарыстоўваеце вы апрыёрны або індуктыўны падыход выбаркі. Апрыёрная выбарка з'яўляецца нормай для структураваных, заснаваных на верагоднасці метадаў, у якіх працэдуры выбаркі вызначаюцца перад пачаткам збору даных і, па большай частцы, з'яўляюцца нязменнымі, як толькі прыведзены ў рух. Гэта ўключае ў сябе большасць даследаванняў абследавання і прамыя, сістэматычныя метады назірання. Падыход індуктыўнай выбаркі дазваляе ўключыць групы і тыпы выпадкаў, першапачаткова не акрэсленых і не задуманых у першапачатковым дызайне даследавання. Пошук адпаведных удзельнікаў: інфарманты, удзельнікі, рэспандэнты.

Верагоднасная выбарка: калі даследчык павінен выкарыстоўваць такую выбарку? Традыцыйна для выкарыстання верагоднаснай выбаркі прыводзяцца варыянты двух наступных прычын:

1. Калі статыстычныя метады, якія плануецца выкарыстоўваць, патрабуюць імавернаснай (верагоднаснай) выбаркі (што мае месца для большасці статыстычных дадзеных).

2. Калі ёсць патрэба ў статыстычным абагульненні вынікаў выбаркі на вялікую сукупнасць даследаванняў. Статыстычнае абагульненне ўключае такія імавернасныя ацэнкі, як памылка выбаркі, стандартная памылка і даверныя інтэрвалы.

Вызначэнне тыпу выбаркі.

Простая (выпадковая) выбарка. Працэдура простая і заснавана на трох асноўных кроках:

1. Прысвойце кожнаму элементу ў сукупнасці лік ад 1 да  $N$ , прычым  $N$  - агульная колькасць вядомых элементаў у сукупнасці.

2. Атрымайце спіс з  $n$  розных лікаў ( $n$  - колькасць элементаў, якія вы хочаце ў выбарцы) у межах ад 1 да  $N$ , кожны з якіх атрыманы з дапамогай выпадковага працэсу.

3. Выберыце элементы ў сукупнасці, якія адпавядаюць гэтым лікам.

Стратыфікацыйная выбарка:

1. Класіфікуйце кожны элемент у адзін пласт. Страты павінны быць узаемавыключальнымі, а адзінкі выбаркі павінны належаць толькі да адной страты.

2. Выберыце простую выпадковую выбарку з кожнага пласта.

3. Калі адносныя долі падгруп у вашай выбарцы адрозніваюцца ад прапорцый у фактычнай сукупнасці, вам трэба будзе ўзважыць свае высновы, калі робіце высновы для большай папуляцыі.

Сістэматычная выбарка:

1. Вызначце патрэбны памер выбаркі.

2. Ацаніце памер вашай папуляцыі.
3. Вызначце інтэрвал выбаркі. Гэта разлічваецца шляхам дзялення меркаванага памеру сукупнасці на жаданы памер выбаркі.
4. Выпадковым чынам выберыце пачатковую кропку, а затым выберыце кожны N-ы пункт з гэтай кропкі.

#### Выборка Час-Простра

Працэс складаецца з трох асноўных этапаў:

1. Фарміруючыя даследаванні. Гэтая фаза носіць этнаграфічны характар і, як правіла, уключае ў сябе адно або некалькі з: агляду і аналізу другасных даных, глыбокіх інтэрв'ю з ключавымі інфармантамі і назірання за ўдзельнікамі. Асноўная мэта фармавальнага даследавання - усталяваць першапачатковую рамку выбаркі адпаведных месцаў/месцаў і часу, званых «адзінкі месца-дзень-час» (VDT).
2. Пералічэнне. Пры больш падрабязным этнаграфічным даследаванні месцы правядзення ахарактарызаваны больш падрабязна, у прыватнасці, дыяпазон і доля насельніцтва ў кожным месцы. Пералік на гэтым узроўні дазволіць даследчыку ацаніць «эфектыўную даходнасць» на кожным месцы.
3. Выбар месца правядзення і адбор проб. Пасля таго, як канчатковая сістэма выбаркі VDT будзе пабудавана, атрымліваецца SRS VDT - пераважна ўзважаная на аснове эфектыўнага выхаду VDT - і збор даных праводзіцца ў вызначаныя месцы і час.

Выбарка, Складзеная Рэспандэнамі (RDS). Працэдура ўключае ў сябе наступныя крокі:

1. Знайдзіце «насенне», каб пачаць працэс набору. Старайцеся атрымліваць як мага больш разнастайныя групы насення, каб хутчэй насыціць папуляцыю.
2. Забяспечце насенне (звычайна) трыма купонамі для распаўсюджвання сярод іншых у іх сетцы (якая, як мяркуецца, уяўляе цікавасць для вас).

Купоны маюць унікальныя ідэнтыфікацыйныя нумары, якія звязваюць іх як з насеннем, так і з асобамі, якіх ён ці яна набірае.

3. «Насенне» прыцягвае аднагодкаў у першую «хвалю», і гэтыя калегі вяртаюць купоны даследчай групе, калі яны прыбываюць на любую запланаваную дзейнасць па зборы даных.

4. Затым гэтыя аднагодкі набіраюць яшчэ трох чалавек у другой хвалі і гэтак далей, пакуль не будзе дасягнута «раўнавага», або празмернасць пры наборы. У большасці выпадкаў для дасягнення раўнавагі дастаткова чатырох-шасці хваль выбаркі.

Кластарная выборка. Стварэнне кластара ўключае пяць асноўных крокаў:

1. Вызначце кластары ў вашай папуляцыі.
2. Прысвойце кожнаму кластару ў сукупнасці лік ад 1 да N (N = агульная колькасць кластараў).
3. Выберыце ўзор кластараў з дапамогай выпадковага працэсу.
4. Вазьміце кластары ў папуляцыі, якія адпавядаюць гэтым лічбам.
5. УСЕ элементы ў гэтых кластарах складаюць ваш выбарку (для аднастадыйнай выбаркі).

Неверагоднасная выбаркі: Мэтавая выбарка, інтэграцыйная выбарка.

Час як фактар выбаркі: паслядоўнасць і адначасовасць.

Як выбраць выбарку? Задайце сабе наступныя пытанні:

1. Наколькі вялікая колькасць насельніцтва, якое цікавіць? Калі яна вельмі мала (напрыклад, <20), напрыклад, вы, верагодна, можаце атрымаць перапіс ці апытаць усіх.
2. Ці трэба статыстычна абагульняць, ці вашыя метады патрабуюць выбаркі верагоднасці? Калі так на адно з гэтых пытанняў, пачніце ў напрамку імавернаснай выбаркі.
3. Калі вы абіраеце імавернасную выбарку, ці магчыма атрымаць/сфармаваць рамку выбаркі? Калі не, вы можаце выключыць

стратыфікаваную выбарку і пачаць думаць пра тое, ці можна і як атрымаць сістэматычную або прасторава-часавую выбарку.

4. Калі вы выбіраеце неверагоднасны бок, падумайце, наколькі вы будзеце мець кантроль над працэдурамі набору і выбаркі. Калі вы можаце да некаторай ступені кантраляваць, якія адзінкі вы можаце выбраць для ўключэння, вы павінны быць у стане пазбегнуць зручнай выбаркі.

5. Яшчэ адзін фактар, які варта ўлічваць, гэта тое, ці трэба ўключаць падгрупы і ці недастаткова гэтыя падгрупы ў папуляцыі. Калі так, ваша выбарка, верагодна, будзе патрабаваць нейкага расслаення.

6. Таксама спытайце сябе, як насельніцтва канфігуравана ў часе і прасторы. Калі разглядаць падыход сістэматычнага выбаркі, вам трэба ўсталяваць, ці дастаткова вызначана і ўпарадкавана папуляцыя ў часе і прасторы для сістэматычнага падліку кожнай адзінкі. Калі ваша даследуемая папуляцыя можа быць знойдзена ў вялікай колькасці ў пэўных геаграфічных раёнах, то выбарка час/прастора з'яўляецца добрым варыянтам.

7. Ваша насельніцтва схавана і неяк сацыяльна звязана? Калі так, падумайце аб выкарыстанні формы выбаркі ланцужкоў.

8. Калі абраны неверагоднасны падыход выбаркі, наколькі індуктыўнымі і гнуткімі з'яўляюцца вашы працэдуры даследавання? Калі адносна фіксавана, любы тып тэарэтычнай/індуктыўнай выбаркі немагчымы з лагістычнага боку.

Вызначэнне памераў выбаркі. На аснове верагоднасці (колькасныя). Некалькі з наступных параметраў з'яўляюцца агульнымі уваходамі для разліку колькасці:

- памер вашага насельніцтва;
- жаданы ўзровень памылкі (напрыклад, 5%);
- жаданы ўзровень упэўненасці (напрыклад, 95%);
- колькасць зменных, якія вы будзеце ўключаць у свой аналіз;



- тып статыстычнага аналізу, які вы плануеце выкарыстоўваць;
- жаданы каэфіцыент магутнасці;
- ці будзе выкарыстоўвацца адна- або двухбаковы тэст; і
- чаканая доля зменнай першаснага выніку (калі ваша даследаванне мае першасны вынік).

На аснове неверагоднасці (якасныя дадзеныя). Рэкамендацыі аб неверагоднасных памерах выбаркі для якасных дадзеных не часта сустракаюцца ў літаратуры, і некаторыя рэкамендацыі, якія існуюць, дэманструюць пэўную ступень зменлівасці хуткасць, з якой дасягаецца насычэнне, звязана з пяццю фактарамі:

1. Ступень пабудовы інструмента. Чым больш структуры ўвасоблена ў інструменце, тым хутчэй будзе дасягнута насычэнне. У даследаваннях з выкарыстаннем неструктураванага інструмента або без яго насычэння ніколі не можа быць дасягнута.
2. Ступень аднастайнасці ўзору. Чым больш аднастайны ўзор, тым хутчэй дасягаецца насычэнне. Групы, падобныя па розных вымярэннях, часцей думаюць падобным чынам і маюць падобны вопыт.
3. Складанасць і накіраванасць тэмы вывучэння. Для больш складаных і складаных тэм на насычэнне спатрэбіцца больш часу, чым для больш простых і больш мэтанакіраваных тэм.
4. Мэта навучання. Пошук агульных тэм высокага ўзроўню ў выбарцы звычайна патрабуе меншай колькасці адзінак выбаркі, чым вызначэнне максімальнага дыяпазону варыяцый у выбарцы. Калі вы зацікаўлены ў пошуку вялікіх праблем, невялікай выбаркі часта дастаткова. І наадварот, калі вашыя мэты навучання патрабуюць вычарпальнай дакументацыі з усіх дэталей у вашай выбарцы вам спатрэбіцца адабраць значна больш за 6 ці нават 12 адзінак.

Многія даследаванні і іншыя метады збору колькасных дадзеных выкарыстоўваюць неверагодныя выбаркі. У гэтую катэгорыю трапляюць перахопленыя выбаркі ў грамадскіх аб'ектах і бессістэматычныя назіранні.

Літаратура:

1. Greg Guest Sampling and Selecting Participants in Field Research // Handbook of methods in cultural anthropology / edited by Russell H. Bernard and Clarence C. Gravlee. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. – P. 215-250.

### *Семінар №5. Метад назірання (вонкавае і ўключанае)*

Назіранне за ўдзельнікамі - гэта метады, пры якім даследчык прымае ўдзел у штодзённай дзейнасці, рытуалах, узаемадзеянні і падзеях групы людзей як адзін са сродкаў вывучэння як відавочных, так і маўклівых аспектаў іх жыццёвага рэжыму і культуры. Назіранне з удзельнікамі амаль паўсюдна лічыцца цэнтральным і вызначальным метадам этнаграфічных даследаванняў і асноватворным у культурнай антрапалогіі, але яно таксама мае раннія карані ў сацыялогіі і было ўключана ў якасныя даследаванні ў шэрагу дысцыплін прынамсі з другой паловы стагоддзя. XX ст.

Метады і тэорыя. У дадатак да аднаго з першых відавочных апісанняў назірання ўдзельнікаў, яшчэ адным з галоўных унёскаў Б. Маліноўскага ў антрапалогію было развіццё функцыяналістычнай тэарэтычнай перспектывы, якая прадугледжвала, «што агульнае поле дадзеных, якое назіраецца палявым работнікам, павінна нейкім чынам адпавядаць разам і мець сэнс», а «Назіранне за ўдзельнікамі — не дазваляе выбарачна даведацца пра людзей. Прыстасаванне да новай культуры штодзённа забяспечвае мноства розных тыпаў досведу, якія перашкаджаюць антрапологам занадта старанна канцэнтравацца на адным з аспектаў народных традыцый».

Назіранне з'яўляецца асноватворным метадам антрапалагічных даследаванняў, але рэдка з'яўляецца адзіным метадам, які выкарыстоўваецца ў сучасных этнаграфічных даследаваннях. Большасць праектаў даследаванняў, якія ўключаюць назіранне, таксама ўключаюць больш структураванае інтэрв'ю, структураванае назіранне і мноства іншых метадаў.

Якасць збору і інтэрпрэтацыі даных. Фармуляванне новых даследчых пытанняў. Падыходы абгрунтаванай тэорыі, якія сцвярджаюць, што на ранніх стадыях даследчых гіпотэз і нават больш шырокай тэорыі павінны стварацца індуктыўна шляхам збору першасных дадзеных, доўгі час падкрэслівалі ролю якаснага даследавання, уключаючы назіранне ўдзельнікаў, у стварэнні гіпотэз. Нават калі даследчык не прымае абгрунтаванага тэарэтычнага падыходу, якаснае даследаванне ў цэлым і назіранне ўдзельнікаў у прыватнасці, заахвочваюць пастаяннае пераацэнку першапачатковых пытанняў і гіпотэз і спрыяюць распрацоўцы новых гіпотэз і пытанняў па меры ўзнікнення новых меркаванняў у выніку павышэння знаёмства з кантэкстам.

У асноўным назіранне заключаецца ў наступным: даследчык відавочна і самасвядома звяртаецца да падзей і людзей у кантэксце, які ён або яна вывучае. Гэта не проста разглядаць нешта – гэта працэс ўключае ў сябе ўсе органы пачуццяў. Яно таксама ўключае саманазіранне, як таго, як следчы адчувае абстаноўку ў якасці ўдзельніка, пэўныя каштоўнасці і прадуманасці, якія яна ці ён прыўносіць у абстаноўку (рэфлексіўнасць). Найбольш важным навыкам, які развівае ўдзельнік-назіральнік, з'яўляецца ўменне звяртаць увагу на дэталі і дробязі.

Межы назірання. Уплыў пункту гледжання назіральніка на вывучаемы працэс, тое, як яно разглядаецца і як яно фіксуецца, не абмяжоўваецца метадам назірання ўдзельнікаў. Гендар этнографа аказвае ўплыў на некалькі напрамкаў этнаграфічнага даследавання. Важны ўплыў датычыць

восьмі этнографі падчас палявых даследаванняў. Розны доступ да жыцця жанчын прывёў да стварэння пакаленняў этнаграфіі пераважна мужчынскага полу, якая часта мала звяртала ўвагу на жыццё і клопаты жанчын. Некалькі класічных этнаграфічных дэбатаў, прынамсі часткова, з'яўляюцца вынікам розных пунктаў гледжання этнографа.

Палявыя запісы (або: калі вы не запісвалі, значыць не было). Палявыя нататкі з'яўляюцца асноўным метадам збору дадзеных з назіранняў удзельнікаў. Даследчыкі могуць запісваць больш афіцыйныя інтэрв'ю і падзеі, каб запісваць словы і паводзіны для наступнага аналізу, а таксама больш фармальна запісваць вынікі адказу на фармальнае вылучэнне, размеркаванне часу, увод і выхад энергіі і гэтак далей. Палявыя нататкі прынцыпова адрозніваюцца ад расшыфраваных аповяданняў, выкліканых прамымі пытаннямі ў доме даследчыка. Палявыя нататкі, па меншай меры, на адзін крок аддалены ад назірання. Яны з'яўляюцца канструкцыяй этнографа і з'яўляюцца часткай працэсу аналізу.

Кошт удзелу і культурны шок. Адною з адметных прыкмет выкарыстання назірання за ўдзельнікамі ў якасці ключавой тэхнікі ў незнаёмым культурным кантэксце з'яўляецца досвед таго, што стала вядома як «культурны шок». Класічныя апісанні культурнага шоку называюць яго кульмінацыяй неспакою, які адчувае ўдзельнік-назіральнік у выніку немагчымасці паспяхова дзейнічаць у новай культурнай абстаноўцы; няправільна атрымаць усе сігналы; не ў стане прадбачыць належныя паводзіны; мець справу з паводзінамі іншых, якія з'яўляюцца неадпаведнымі хатняй культуры палявога работніка, шакуючымі, бруднымі, амаральнымі або проста рознымі, але цалкам прымальнымі ў кантэксце супольнасці, у якой палявы работнік знаходзіць яго або сама.

Літаратура:

1. Kathleen Musante Participant Observation // Handbook of methods in cultural anthropology / edited by Russell H. Bernard and Clarence C. Gravlee. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. – P.251-292.
2. Robert I. Levy and Douglas W. Hollan Person-Centered Interviewing and Observation // Handbook of methods in cultural anthropology / edited by Russell H. Bernard and Clarence C. Gravlee. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. – P.313-342.

### *Семінар №6. Палявыя нататкі і кіраванне базамі дзенных*

Антрапологі збіраюць шмат розных дзенных. Некаторыя збіраюць дзеныя апытання; іншыя збіраюць аўдыя- і відэазапісы або сеткі або кэшы асабістых лістоў. Але ўсе антрапологі робяць палявыя нататкі. Гэта азначае, што вы не павінны ўцягвацца ў мноства дзеянняў, якія перашкаджаюць вам пісаць палявыя нататкі. Выключэнняў з гэтага правіла шмат.

Стварыце шмат невялікіх нататак, а не адзін доўгі каментарый. Зрабіце шмат асобных файлаў нататак, а не дадавайце ў адзін і той жа велізарны файл дзень за днём. Вы можаце мець адзін файл на кожны дзень, або вы можаце мець файлы для кожнага інтэрв'ю або кожнага мерапрыемства, якое вы наведваеце. Ёсць два кардынальна розныя стылі, калі справа даходзіць да напісання палявых нататак. Некаторыя людзі любяць цалкам акунуцца ў мясцовую культуру і засяродзіцца на вопыце. Яны пішуць палявыя нататкі, калі і калі знаходзяць час. Большасць этнографіў выступае за тое, каб пісаць палявыя нататкі кожны дзень, у той час як вы ўсё яшчэ здольныя здабываць падрабязнасці пра падзеі і ўзаемадзеянне дня.

Чатыры віды палявых нататак: нататкі, дзённік, журнал і ўласна палявыя нататкі. Заўсёды майце пры сабе нататнік і на месцы рабіце палявыя

запісы. Гэта датычыцца як афіцыйных, так і нефармальных інтэрв'ю ў барах і кафэ, у дамах і на вуліцы.

Дзённік – нататкі заснаваныя на назіраннях, якія стануць асновай вашых публікацый. Дзённік, наадварот, асабісты. Гэта месца, дзе вы можаце бегчы і хавацца, калі ўсё становіцца цяжка. У любым этнаграфічным праекце абавязкова патрэбны дзённік. Гэта дапаможа вам справіцца з адзінотай, страхам і іншымі эмоцыямі, якія ўскладняюць палявую працу.

Журнал – гэта бягучы рахунак таго, як вы плануеце марнаваць свой час, як вы на самой справе марнуеце свой час і колькі грошай вы патрацілі. Добры журнал з'яўляецца ключом да сістэматычнай палявой працы і збору як якасных, так і колькасных дадзеных на сістэматычнай аснове. Кожны дзень палявой працы, незалежна ад таго, ад'язджаеце вы на год ці тыдзень, павінен быць прадстаўлены падвойнай старонкай журнала. На старонках злева павінна быць пазначана, што вы плануеце рабіць у любы дзень. На разваротных старонках будзе расказвацца, што вы насамрэч робіце кожны дзень.

Палявыя нататкі. Ёсць тры віды палявых нататак: метадалагічныя нататкі, апісальныя нататкі і аналітычныя нататкі. Метадалагічныя нататкі датычацца тэхнікі збору даных. Метадалагічныя нататкі таксама пра ваш уласны рост як інструмент збору дадзеных.

Апісальныя запіскі — гэта мяса і бульба палявых работ. Большасць нататак з'яўляюцца апісальнымі і з двух крыніц: глядзець і слухаць. Інтэрв'ю з інфарматарамі ствараюць гектары нататак, асабліва калі вы карыстаецеся дыктафонам і пазней запісваеце вялікія кавалкі таго, што кажуць людзі, ці нават цалкам перапісваеце інтэрв'ю. Назіранні за працэсамі, такімі як кармленне дзяцей, будаўніцтва дома, прыгатаванне піва і гэтак далей, таксама выклікаюць шмат заўваг. Лепшы спосаб навучыцца пісаць апісальныя палявыя нататкі – папрактыкавацца ў гэтым з іншымі, хто таксама спрабуе вучыцца.

Аналітычныя нататкі. Вы напішаце менш аналітычных нататак, чым любы іншы. Тут вы выкладаеце свае ўяўленні аб тым, як, на ваш погляд, арганізавана культура, якую вы вывучаеце. Аналітычныя нататкі могуць быць пра адносна нязначныя рэчы. Калі я нарэшце зразумеў правілы своечасовага з'яўлення на вячэрнія мерапрыемствы ў Грэцыі, гэта варта было аналітычнай заўвагі. І калі я зразумеў правілы, якія рэгулююць камунікацыю з дзяцьмі, гэта таксама варта было аналітычнай заўвагі. Аналітычныя нататкі – гэта прадукт, што патрабуе шмат часу і намаганняў і можа зацягнуцца на некалькі старонак. Яны часта з'яўляюцца асновай для апублікаваных прац або для раздзелаў у дысертацыях і кнігах.

Нататкі і тэблiцы кодаў. Коды тэмаў ОСМ – Шэлі выкарыстоўвала мадыфікаваную версію плана культурных матэрыялаў, або ОСМ, каб загадаваць свае палявыя нататкі. Штраўс і Корбін рэкамендуюць коды «in vivo» ў якасці назваў рэчаў. Коды «in vivo» — гэта кідкія фразы або словы, якія выкарыстоўваюцца інфармантамі. Важна не тое, якую схему кадавання вы выкарыстоўваеце, а тое, што вы кадуеце свае нататкі і робіце гэта паслядоўна. У большасці праектаў схема кадавання набывае форму па меры напісання нататак. Схема шмат пераглядаецца, перш чым яна стане стабільнай. Некаторыя антрапологі, нават тыя, хто выкарыстоўвае ОСМ, чакаюць месяц ці больш, каб убачыць, як складваюцца іх палявыя нататкі, перш чым падумаць пра тое, як загадаваць нататкі.

Літаратура:

1. Bernard R. Field Notes and Database Management // Bernard R. Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – P. 291-305.

### *Семинар №7. Магчымасці якаснага і колькаснага аналізу*

Адрозненні колькасных і якасных метадаў?

Што такое аналіз і як выкарыстоўваць матрыцы, табліцы і дыяграмы каб прадставіць вынікі аналізу дадзеных?

Якія метады адносяцца да колькасных, а якія да якасных?

Розныя тыпы дадзеных варта аналізаваць рознымі метадамі?

Літаратура:

1. Bernard R. Introduction to Qualitative and Quantitative Analysis // Bernard R. Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – P.337-345.

### *Семінар №8. Кагнітыўная антрапалогія: культурны дамен*

Пяць метадаў для збору сістэматычных даных аб культурных абласцях: свабодныя спісы, рамкі прапановы, трыядныя тэсты, сартаванне кучамі і парнае параўнанне. У гэтай главе я пакажу вам, як аналізаваць такія даныя.

*Аналіз свабодных спісаў.* Адзін раз згаданы элемент звычайна не з'яўляецца добрым кандыдатам для ўключэння для далейшай працы над структурай дамена. Уся ідэя культурнага дамена, у адрозненне ад індывідуальнай кагнітыўнай вобласці, заключаецца ў тым, што змест выкарыстоўваецца сумесна. З іншага боку, мы часта хочам ведаць, дзе той ці іншы прадмет упісваецца ў культурную вобласць. Пасля таго, як мы вызначылі прадметы ў культурнай сферы, наступным крокам з'яўляецца вывучэнне таго, як прадметы звязаны адзін з адным. Для гэтага мы просім інфарматараў зрабіць меркаванні аб падабенстве — сказаць нам, што з чым спалучаецца. Эфектыўным метадам для збору гэтых меркаванняў з'яўляюцца кучы.

*Аналіз даных сартавання кучы.* Пачніце задачу па сартаванні, напісаўшы назву кожнага элемента на адной картцы. Пазначце адваротны бок кожнай карткі нумарам ад 1 да n (дзе n – агульная колькасць элементаў у дамене). Выпадковым чынам раскладзеце карткі на вялікім сталё прадметам уверх, а бокам з лічбамі ўніз. (Абавязкова ператасуйце калоду паміж



інфармантамі.) Папытаеце інфармантаў разабраць карты па стосах, у залежнасці ад прадметаў, якія, на іх думку, належаць разам. Прыклад даследавання: зяленыя паводзіны і электрамабілі ў Злучаных Штатах. Калі мы рабілі гэта даследаванне, у 1996 г. электрычныя і гібрыдныя аўтамабілі былі яшчэ на стадыі праектавання. Наш кліент хацеў ведаць, дзе амерыканцы маглі б размясціць паводзіны «куплі электрамабіля» у сферы зялёных паводзінаў, таму мы ўключылі гэты пункт у задачу сартавання кучы ў даследаванні, хоць ніхто з нашых інфармантаў не згадваў пра гэта. у бясплатным спісе «рэчаў, якія людзі могуць зрабіць для навакольнага асяроддзя».

*Аналіз даных трыяды.* Трыядныя тэсты ствараюць матрыцы падабенства.

*Аналіз параўнанняў.* Сартаванні кучамі, кадры прапаноў і тэсты на трыяды — усё гэта дапамагае нам зразумець семантычную структуру элементаў у культурнай сферы. Мы таксама хочам зразумець, як людзі ацэньваюць элементы ў дамене па пэўным атрыбутам.

Адзін са спосабаў зрабіць гэта – раскласці на сталe набор картак, на кожнай з якіх напісана назва прадмета, і папрасіць людзей падабраць іх з найвышэйшага рангу (самая добрая сабака; самая страшная хвароба; самы складаны музычны інструмент гуляць)... затым наступны самы, і наступны самы, і гэтак далей. Калі людзям цяжка з гэтым, то парнае параўнанне – гэта адказ. У парных параўнаннях людзям паказваюцца ўсе пары элементаў у спісе, адна пара за раз, і іх просяць ацаніць кожную пару асобна па атрыбуту. Замест таго, каб пытацца: «Па шкале ад 1 да 5, калі ласка, ацаніце гэтыя эмоцыі па іх інтэнсіўнасці», мы папрасілі б «Для кожнай пары эмоцый абвядзіце тую, якая, на вашу думку, больш інтэнсіўная».

*Аналіз культурнага кансэнсусу.* Аналіз культурнага кансэнсусу дае нам спосаб вымераць ступень згоды людзей наконт зместу культурнага дамена — для вымярэння культурнай кампетэнцыі канкрэтнай вобласці.

*Аналіз культурнай кампетэнцыі.* Запуск кансэнсуснага аналізу Атрыманне ключа адказу на тэст. Калі існуе адзіная культура — калі існуе адзін асноўны фактар, які прадстаўляе веды аб дамене, і калі па гэтым фактары няма адмоўных балаў — тады балы інфарматараў па першым фактары адлюстроўваюць іх веды аб — іх кампетэнцыі ў — дамене. Сапраўды важнай часткай правядзення фармальнага кансэнсуснага аналізу з'яўляецца стварэнне добрых тэставых элементаў. Гэта патрабуе працы. Пачніце з сістэматычных і глыбокіх інтэрв'ю з дасведчанымі інфармантамі аб дамене, які вы даследуеце, і правядзіце пільны аналіз гэтых якасных дадзеных, каб вы маглі стварыць разумныя пытанні — гэта значыць пытанні, якія адлюстроўваюць змест дамена.

Кансэнсусная мадэль з'яўляецца сур'ёзным унёскам у сацыяльную навуку. Акрамя культурнага сугучча, ён выкарыстоўваецца ў даследаваннях па параўнанні народных і навуковых экалагічных і медыцынскіх ведаў.

Літаратура:

1. Bernard R. Cognitive Anthropology I: Analyzing Cultural Domains // Bernard R. Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – P.346-385.

*Семінар №9. Кагнітыўная антрапалогія: мадэляванне рашэнняў, таксанаміі і кампанентны аналіз*

Тры метады, якія паходзяць з кагнітыўнай антрапалогіі: мадэляванне рашэнняў, таксанамічны аналіз і кампанентны аналіз. Усе гэтыя метады маюць дзве агульныя рэчы: яны цалкам якасныя і заснаваныя на сістэматычнай логіцы. Вы ўбачыце тыя ж ўласцівасці ў некаторых метадах аналізу тэксту, такіх як аналітычная індукцыя і абгрунтаваная тэорыя.

*Этнаграфічныя мадэлі рашэнняў (EDM)* прадказваюць выбар, які людзі робяць у пэўных абставінах. З дапамогай гэтага метаду можна змадэляваць

любое паўтаральнае рашэнне — купляць ці не купляць машыну, карыстацца або не карыстацца прэзерватывам падчас сэксу, весці хворага дзіцяці да ўрача. Метад быў распрацаваны Крысцінай Гладвін (1989) і заснаваны на заданні пытанняў, упарадкаванні некаторых лагічных правілаў аб тым, як пытанні павінны быць упарадкаваны, і размяшчэнні парадку на малюнку (напрыклад, на схеме дрэва) або ў пісьмовай форме. Як і ва ўсіх кагнітыўных метадах даследавання, мы не ведаем, ці проста EDM прадказваюць паводзіны або яны таксама адлюстроўваюць тое, як людзі думаюць пра рэчы. Але EDM атрымліваюць правільны прагноз у 80–90% часу, і гэта так добра, як і ў сацыяльных навук.

Як пабудаваць EDM? Ёсць чатыры асноўных крокі ў мадэляванні рашэнняў: (1) Выберыце канкрэтны выбар паводзін для мадэліравання і вылучыце крытэрыі прыняцця рашэння з зручнай выбаркі рэспандэнтаў. (2) Далей распрацаваць і праверыць крытэрыі рашэння на мэтанакіраванай, гетэрагеннай выбарцы інфармантаў. (3) Выкарыстоўвайце этнаграфічныя дадзеныя з кроку 1 і дадзеныя апытання з кроку 2, каб пабудаваць іерархічную мадэль рашэння. (4) Праверце мадэль на незалежнай і, калі магчыма, рэпрэзентатыўнай выбарцы з той жа сукупнасці. Мы возьмем іх па чарзе. Пры стварэнні EDM мы маем справу толькі са справаздачамі людзей аб іх фактычным, апошнім паводзінах.

*Табліцы рашэнняў.* Дыяграмы IF-THEN. Джэймс Янг і Лінда Гара вывучалі, як тарасканцы ў Пічатаро, Мексіка, выбіраюць адзін з чатырох спосабаў лячэння хваробы: выкарыстоўваць хатнія лекі, ісці да мясцовага лекара, наведаць практыку (мясцовага, які не практыкуе сучасную медыцыну), або звярнуцца да ўрача. Рашэнне аб выкарыстанні таго ці іншага з гэтых метадаў лячэння залежыць ад чатырох фактараў: 1. наколькі сур'ёзная хвароба ўспрымалася (цяжкасць); 2. ці было вядома хатняе лекі ад хваробы; 3. ці быў у інфарматара ўпэўненасць у агульнай эфектыўнасці

спосабу лячэння пэўнай хваробы; і 4. даступнасць (з пункту гледжання кошту і транспарціроўкі) пэўнага спосабу лячэння.

*Народная таксанамія.* Сённа ў свеце існуе каля 6000 моў. Носьбіты ўсіх гэтых моў называюць рэчы ў свеце прыроды. У 1914 г. Хендэрсан і Харынгтан апублікавалі манаграфію па этназаалогіі індзейцаў тэва Нью-Мексіка. Навукоўцы з тых часоў былі зацікаўлены ў разуменні разнастайнасці спосабаў, якімі людзі арганізоўваюць свае веды аб свеце прыроды. У 1950-я гады антрапологі пачалі сістэматычна ствараць народныя сістэматыкі — гэта значыць іерархічныя таксанамічныя графікі, якія адлюстроўваюць, як людзі арганізоўваюць свае веды пра расліны і жывёлы. Гэтыя этнабатанічныя і этназаалагічныя сістэматыкі не абавязкова адлюстроўваюць навуковыя сістэматыкі, але ўся сутнасць таго, што стала вядома як этнанавука, заключаецца ў разуменні культурных ведаў на ўласных умовах. Навуковыя сістэматыкі для раслін і жывёл прызнаюць шэсць асноўных узроўняў адрознення (тып, клас, парадак, сямейства, род і від) і мноства прамежкавых узроўняў (інфрапарадак, надпарадак, падклас і г.д., і г.д.), але народныя сістэматыкі раслін і жывёл ва ўсім свеце звычайна абмяжоўваюцца пяццю ці, максімум, шасцю ўзроўнямі. Культурныя дамены і народныя таксаноміі. Хутка было прызнана, што народныя сістэматыкі можна распрацаваць для любой сферы культуры, а не толькі для этнабатанічных і этназаалагічных ведаў, і што мы ўвесь час выкарыстоўваем народныя сістэматыкі, каб упарадкаваць свой вопыт і кіраваць нашымі паводзінамі. Адвядзі каго-небудзь у супермаркет, у якім яны ніколі раней не былі, і папрасі іх знайсці арахісавае масла. Сачыце за імі, калі яны прабіраюцца па краме, і прымушайце іх гаварыць пра тое, што яны думаюць, што яны робяць. Што трэба шукаць у народных сістэматызацыях. Ёсць пяць момантаў, якія варта адзначыць адносна таксанаміі:

1. У народных сістэматыках распаўсюджана інтэрфарматыўная варыяцыя.
2. Пазнакі катэгорый не абавязкова павінны быць простымі лексічнымі адзінкамі, але могуць быць складанымі словазлучэннямі.
3. Этыкеткі з часам мяняюцца.
4. Ёсць тыя схаваныя катэгорыі, пра якія я згадваў — катэгорыі, для якіх у людзей наогул няма ярлыка або, прынамсі, няма той, якую яны лічаць лёгка даступнай.
5. Калі для катэгорый ёсць адназначныя пазнакі, катэгорыі могуць прадстаўляць некалькі вымярэнняў, кожнае з якіх мае свой уласны ўзровень кантрасту.

*Кампанентны аналіз* – гэта фармальны, якасны прыём вывучэння сэнсу. Ёсць дзве мэты: (1) вызначыць умовы, пры якіх носьбіт мовы будзе называць нешта (напрыклад, расліна, сваяк, аўтамабіль) пэўным тэрмінам і (2) зразумець пазнавальны працэс, з дапамогай якога родная мова прамоўцы вырашаюць, які з некалькіх магчымых тэрмінаў яны павінны прымяніць да пэўнай рэчы.

Першая мэта з'яўляецца апісальнай, але другая з'яўляецца свайго роду прычынна-следчым аналізам. Кампанентны аналіз заснаваны на прынцыпе адметнасці ў фаналогіі — раздзеле мовазнаўства, прысвечаным вывучэнню гукаў мовы. Каб зразумець прынцып, падумайце аб розніцы ў гуках, прадстаўленых Р і В у англійскай мове. Кампанентны аналіз можна прымяніць да любога дамена мовы, дзе вы зацікаўлены ў разуменні семантычных асаблівасцяў, якія складаюць дамен.

Ёсць дзве праблемы з кампанентным аналізам. 1) Па-першае, здаецца, крыху неглыбока казаць, што Corvette – гэта дарагая, непрактычная, амерыканская машына і нічога больш, або што Mercedes – гэта дарагая, практычная, іншамарка і не больш за тое. Вы можаце настолькі захапіцца пошукам мінімальнай аналітычнай камбінацыі функцый у гэтым тыпе

аналізу, што забываеце, што вас цікавіць значэнне, якое людзі надаюць розным аб'ектам у дамене. З іншага боку, калі вы ведаеце самы скупы набор адметных функцый для элемента ў дамене, вы можаце прадказаць, як хтосьці будзе пазначаць новыя рэчы ў дамене, з якімі раней не сустракаўся. 2) Другая праблема з кампанентным аналізам з'яўляецца той жа самай, з якой мы сутыкаемся з усімі метадамі кагнітыўных даследаванняў: мы паняцця не маем, ці адлюстроўвае ён тое, як людзі насамрэч думаюць.

Літаратура:

1. Bernard R. Cognitive Anthropology II: Decision Modeling, Taxonomies, and Componential Analysis // Bernard R. Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – P.386-406.

**Семинар №10. Метады аналізу тэкстаў: інтэрпрэтацыйны аналіз, аналіз прадукцыйнасці і аналіз размоў**

Аналіз тэксту прызначаны як для пазітывістаў, так і для інтэрпрэтавістаў, і для гэтага не існуе адзінага метаду. Некаторыя з традыцый аналізу тэксту ўключаюць: (1) інтэрпрэтацыйны аналіз, (2) аналіз наратыва, (3) перфарматыўны аналіз, (4) аналіз дыскурсу, (5) аналіз схем, (6) абгрунтаваная тэорыя, (7) аналіз кантэнт, і (8) аналітычная індукцыя.

Народная этнаграфія. Гэта было першае з таго, што стала традыцыяй пад назвай родная этнаграфія.

У *інтэрпрэтацыйным аналізе* герменеўтычны метад пашыраецца на вывучэнне ўсіх відаў тэкстаў, у тым ліку жартаў, казанняў, песень і нават дзеянняў. Аб'ектам інтэрпрэтацыі з'яўляецца разуменне значэння зыходных слоў з улікам усіх умоў сучаснасці. Гэта інтэрпрэтацыйны аналіз — пошук сэнсаў і іх узаемасувязі ў выяўленні культуры. Метад патрабуе

глыбокага знаёмства з культурай, у тым ліку глыбокага знаёмства з мовай, каб сімвалічныя рэфэрэнты ўзнікалі падчас вывучэння гэтых выказаў.

*Аналіз наратыва.* Людзі – прыродныя апавядальнікі. Вы можаце спытаць у людзей што заўгодна пра іх асабісты досвед, ад незвычайнага – напрыклад, як гэта выжыць у рукапашным баі – да звычайнага – як яны гатуюць сняданак, і вы атрымаеце апавяданне. Аналіз апавядання – гэта пошук заканамернасцей у тым, як людзі, унутры і паміж культурамі, распавядаюць гісторыі. У лепшых традыцыях наратыўнага аналізу факуюцца на саміх апавяданнях, на тэмах — такіх, як медыкалізацыя смерці, немагчымыя дылемы, якія ўзнікаюць пры прыняцці рашэння аб медыцынскай дапамозе невылечна хворым, душэўны боль дачок ад немагчымасці знайсці «маці-якая-была» ў маці, якія былі вар'ятамі — і пра тое, як тэмы спалучаюцца і ўпарадкаваны прадказальным чынам.

*Перфарматыўны аналіз* прадугледжвае пошук заканамернасцей у падачы вельмі стылізаваных апавяданняў, такіх як народныя казкі, пропаведзі і палітычныя прамовы. Этнапэтыка – гэта аналіз спектакля, прыменены да вуснай літаратуры. Каварыяцыя паміж формай і сэнсам.

*Пераклады як тэксты.* Пераклады – гэта тэксты самі па сабе, і іх можна аналізаваць гэтак жа, як і арыгінальныя тэксты. метады разумення граматыкі апавядання.

*Аналіз дыскурсу.* Аналіз размовы з'яўляецца часткай аналізу дыскурсу — вывучэння натуральнай мовы, якая выкарыстоўваецца. Афіцыйны аналіз дыскурсу ўключае запіс фактычных узаемадзеянняў і дбайнае кадаванне і інтэрпрэтацыю. На этапе інтэрпрэтацыі навуковыя супрацоўнікі прачыталі стэнаграмы і адзначылі тыя, якія тычыліся старэння, працы, гендэрных роляў, сямейнага жыцця, адпачынку, ужывання псіхаактыўных рэчываў і сацыяльна-эмацыянальных праблем — усіх сфер, якімі цікавілі даследчыкаў у той час.

*Аналіз размовы* – гэта пошук граматыкі звычайнага дыскурсу, або размоўнага ўзаемадзеяння. Гэта даследаванне таго, як людзі змяняюцца па чарзе ў звычайным дыскурсе — хто гаворыць першым (і далей, і наступным), хто перапыняе, хто чакае чаргі. Калі вы ўважліва прыслухоўваецеся да звычайных размоў паміж роўнымі, вы пачуеце шмат фрагментаў прапановы, фальстарты, перапынкаў, накладак (адначасовай гаворкі) і паўтарэння слоў і фраз. Спачатку гэта можа здацца бязладным, але, як даведаліся студэнты, якія займаюцца гутаркай, ва ўсім тым уяўным хаосе ёсць парадак, калі ўдзельнікі рэагуюць адзін на аднаго. Правілы павароту, як і правілы граматыкі, якія рэгулююць утварэнне сказаў, вядомыя носбітам любой мовы. Але ў адрозненне ад іншых правілаў граматыкі, правілы па чарзе з'яўляюцца гнуткімі і дазваляюць удзельнікам размовы на хаду дамаўляцца аб чарзе. Такім чынам, на малекулярным узроўні кожная размова ўнікальная, але вывучэнне шматлікіх размоўных абменаў можа раскрыць агульныя правілы ўнутры і паміж культурамі, якія рэгулююць тое, як пачынаюцца, развіваюцца і заканчваюцца размовы.

*Транскрыпцыі.* Каб ідэнтыфікаваць павароты і іншыя асаблівасці размоў, вам патрэбныя падрабязныя запісы фактычных размоў. Тактыкай сігналізацыі аб намеры зрабіць паварот або паправіць парушаную паслядоўнасць павароту могуць быць словы або асаблівасці маўлення (інтанацыя, працягласць галосных, націск і гэтак далей), або ўдыхі, лексемы (нууу, гмммм, эээ), ці нават жэсты ці позіркi. Схемы кадавання былі распрацаваны для пазначэння ўсіх гэтых розных прыкмет.

Літаратура:

1. Bernard R. Text Analysis I: Interpretive Analysis, Narrative Analysis, Performance Analysis, and Conversation Analysis // Bernard R. Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – P. 407-428.



2. Amber Wutich, Gery Ryan, and H. Russell Bernard Text Analysis // Handbook of methods in cultural anthropology / edited by Russell H. Bernard and Clarence C. Gravlee. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. – P.533-560.

**Семинар №11. Метады аналізу тэкстаў: схематычны аналіз, абгрунтаваная тэорыя, аналіз зместу і аналітычная індукцыя**

Аналіз схем і абгрунтаваная тэорыя ў асноўным знаходзяцца ў індуктыўнай традыцыі сацыяльных навук, у той час як аналіз кантэнтна і аналітычная індукцыя ў асноўным у дэдуктыўнай традыцыі. Тэмы кадавання. Кадаванні ператварае свабодныя тэксты ў набор намінальных зменных (што, дарэчы, маюць на ўвазе статыстыкі, калі выкарыстоўваюць фразу «якасныя дадзеныя»). У наборы тэкстаў пра досвед разводу людзі кажуць ці не кажуць пра тое, што рабіць з пенсійнымі фондамі; яны кажуць ці не кажуць пра тое, як іх дзеці прымаюць; яны гавораць або не распавядаюць пра свае адносіны з былымі свёкрані; і гэтак далей. Дзе вы спыніцеся? Колькасці тэм, якія можна вылучыць для любога тэксту, практычна няма канца. Калі я вучыўся ў сярэдняй школе, мой настаўнік фізікі паставіў на стол бутэльку кока-колы і запрасіў наш клас прыдумаць цікавыя спосабы апісаць гэтую бутэльку.

Як знайсці тэмы? Калі вы пачынаеце працаваць з корпусам пісьмовага тэксту, проста прачытайце яго і, калі вы ўбачыце што-небудзь, што, на вашу думку, можа быць важным, вылучыце гэта маркерам або на кампутары. Некаторыя з вылучаных вамі слоў і фраз ператворацца ў назвы для тэм. Выкарыстоўваць сапраўдныя фразы з вашага тэксту — словы рэальных людзей — для назваў тэмаў, тэхніку, якую яны называюць кадаваньнем «in vivo».

Абгрунтаваная тэорыя ў асноўным заснавана на індуктыўным або «адкрытым» кадаванні. Ідэя заключаецца ў тым, каб абгрунтаваць на

дадзеных і даць магчымасць разуменню паўстаць пры ўважлівым вывучэнні тэкстаў. Вось чаму Барні Глейзер і Анслем Штраус (1967), пачынальнікі гэтага падыходу, назвалі яго адкрыццём абгрунтаванай тэорыі. Чалавечы вопыт бясконца цікавы, таму што ён бясконца унікальны. Выяўленне заканамернасці ў чалавечым вопыце патрабуе ўважлівага, індуктыўнага вывучэння ўнікальных выпадкаў плюс прымянення дэдуктыўнага развагі. Абгрунтаваная тэорыя – гэта набор сістэматычных метадаў для гэтага. Як вынікае з назвы, мэта складаецца ў тым, каб адкрыць тэорыі – прычынныя тлумачэнні – заснаваныя на эмпірычных дадзеных, пра тое, як усё працуе. Арыгінальны метада абгрунтаванай тэорыі быў у пазітывісцкай традыцыі грамадазнаўства. Але пазней з'явілася канструктывісцкая абгрунтаваная тэорыя. Для праўдзівага абгрунтаванага тэорыі даследаванні пачніце кадаванне з першага інтэрв'ю і выкарыстоўвайце тэрэтычную выбарку для выбару інфармантаў.

Калі ў вас ёсць набор тэм, закадаваны ў набор тэкстаў, наступным крокам з'яўляецца вызначэнне таго, як тэмы звязаны адна з адной у тэрэтычнай мадэлі. Стварэнне мадэляў абгрунтаванай тэорыі з'яўляецца крокам у працэсе даследавання. Далей варта пацвердзіць праўдзінасць мадэлі шляхам яе тэставання на незалежнай выбарцы даных.

Іншыя метады пошуку тэм. Іншыя метады пошуку тэм уключаюць сартаванне па кучах, падлік слоў і стварэнне табліц з ключавымі словамі ў кантэксце (KWIC – key-word-in-context). Спісы слоў і тэхніка KWIC з'яўляюцца пашырэннем філасофіі кадавання *in vivo* ў абгрунтаванай тэорыі: калі вы хочаце зразумець, пра што людзі гавораць, уважліва паглядзіце на словы, якія яны выкарыстоўваюць. Метада мае вельмі і вельмі доўгую гісторыю. Класічны метада KWIC – гэта канкарданс, які ўяўляе сабой спіс кожнага асноўнага слова ў тэксце з адпаведным сказам. Кадаванне – гэта аналіз.

*Схемы, мадэлі і метафары.* Аналіз схем спалучае элементы антрапалагічнай лінгвістыкі і кагнітыўнай псіхалогіі пры разглядзе тэксту. Напрыклад, мы кожны дзень чуем прапановы, якіх ніколі раней не чулі, і нейкім чынам удаецца іх расшыфраваць. У нас у галаве няма спісу прапаноў. Замест гэтага мы вывучаем спіс правілаў, як складаць словы і складаць словы ў прапановы. Фаналогія, сінтаксіс і семантыка становяцца ўсё больш складанымі наборымі правілаў пабудовы разумнага выказвання. Аналіз схемы робіць гэта заснаванае на правілах тлумачэнне паводзін на крок далей. Паўсядзённае жыццё — не кажучы ўжо пра асаблівыя сітуацыі, напрыклад, асноўныя рытуалы — занадта складаная для людзей, каб мець справу з адной сцэнай за раз. Павінны быць некаторыя правілы — граматыка, — якія дапамогуць нам асэнсаваць столькі інфармацыі. Гэтыя правілы ўключаюць схемы. Схемы, або сцэнары, як іх называлі Шанк і Абельсан (1977), даюць магчымасць культурным людзям запоўніць дэталі гісторыі. Калі шмат людзей у грамадстве падзяляюць схему, тады схема культурная. Як мы можам даведацца пра культурныя схемы? Большасць антрапологаў робяць гэта, аналізуючы аповяданні. Тры прыклады аналізу схемы: схема амерыканскага шлюбу, схема зямельных спрэчак Трабрыянда, схема мексіканскай народнай казкі.

*Кантэнт-аналіз* — гэта набор метадаў для сістэматычнага кадавання і аналізу якасных даных. Гэтыя метады выкарыстоўваюцца ў сацыяльных і гуманітарных навукх для вывучэння яўных і схаваных значэнняў у тэксце, якія таксама называюць яўным і схаваным зместам, а таксама для праверкі гіпотэз аб тэкстах. Аналіз кантэнту не павінен быць складаным, каб быць эфектыўным. «Тэксты» не павінны складацца са слоў для аналізу кантэнту. Выбарка ў аналізе кантэнту. У аналізе кантэнту ёсць два кампаненты выбаркі. Першы — выяўленне корпуса тэкстаў; другая — выяўленне адзінак аналізу ў тэкстах. Калі вы збіраеце 40 ці 50 гісторый жыцця, то, натуральна, аналізуеце ўвесь корпус. Але калі адзінкі даных

пералічваюцца на сотні ці нават тысячы, тады неабходна зрабіць рэпрэзентатыўны выбарку запісаў. Аналіз тэксту – асабліва некалькаснага аналізу – часта заснаваны на мэтанакіраванай выбарцы. Пасля таго, як выбарка тэкстаў створана, наступным крокам з'яўляецца вызначэнне асноўных, не перакрываюцца адзін аднаго аналізу. Гэта называецца аб'яднаннем або сегментаваннем. Кадаванне ў аналізе кантэнтнаму. З наборам тэкстаў у руках наступныя крокі – распрацоўка кодавай кнігі і фактычнае кадаванне тэксту для стварэння матрыцы тэкст за тэмай.

*Аналітычная індукцыя* з'яўляецца фармальным, якасным метадам пабудовы прычынных тлумачэнняў з'яў на аснове ўважлівага вывучэння выпадкаў. Метад уключае ў сябе наступныя крокі: (1) Вызначце з'яву, якая патрабуе тлумачэння, і прапануйце тлумачэнне. (2) Вывучыце адзін выпадак, каб убачыць, ці адпавядае тлумачэнне. (3) Калі так, то разгледзьце іншы выпадак. Тлумачэнне прымаецца да таго часу, пакуль яго не сфальсіфікуе новая справа. Калі вы знойдзеце выпадак, які не падыходзіць, то, згодна з правіламі аналітычнай індукцыі, альтэрнатывы - змяніць тлумачэнне, каб уключыць новы выпадак, або пераазначыць з'яву, каб выключыць выпадак непрыемнасці. У ідэале гэты працэс працягваецца да таго часу, пакуль не будзе дасягнута ўніверсальнае тлумачэнне для ўсіх вядомых выпадкаў з'явы. Аналітычная індукцыя дапамагае вызначыць найпростую мадэль, якая лагічна тлумачыць дадзеныя. Як і класічны кантэнт-аналіз і кагнітыўнае адлюстраванне, кадзіроўшчыкі павінны чытаць і кадаваць тэкст у матрыцу падзей за зменнай. Аднак мэта аналізу — не паказаць адносіны паміж усімі кодамі, а знайсці мінімальны набор лагічных адносін паміж паняццямі, які ўлічвае адну залежную зменную.

Не ўспрымайце фразу «праграмнае забеспячэнне для аналізу тэксту» літаральна. Камп'ютарныя праграмы робяць шмат, але ў рэшце рэшт, вы робіце аналіз; вы робіце сувязі і фармулюеце гіпотэзы для праверкі; вы робіце высновы і паказваеце на іх сваім чытачам.

Літаратура:

1. Bernard R. Text Analysis II: Schema Analysis, Grounded Theory, Content Analysis, and Analytic Induction // Bernard R. Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – P. 429-457.

### *Семинар №12. Аднамерны аналіз*

Апісальны аналіз прадугледжвае разуменне даных з дапамогай графічных дысплеяў, табліц і зводнай статыстыкі. Апісальны аналіз – гэта даныя, якія ў вас ёсць. Аналіз высновы ўключае ў сябе высновы аб свеце за межамі дадзеных, якія вы маеце ў руках. Калі вы кажаце, што сярэдні ўзрост жыхароў вёскі складае 44,6 года, гэта апісальна аналітычнае сцвярджэнне. Калі вы кажаце, што існуе 95% верагоднасць таго, што сапраўднае сярэдняе значэнне насельніцтва, з якога вы ўзялі выбарку людзей, складае ад 42,5 да 47,5 гадоў, гэта сцвярджэнне высновы: вы робіце выснова аб папуляцыі з дадзеных у выбарцы. Пры аднамерным аналізе мы дакладна і дэталёва вивучаем зменныя і знаёмімся з дадзенымі. Двухмерны аналіз прадугледжвае разгляд асацыяцый паміж парамі зменных і спробу зразумець, як гэтыя асацыяцыі працуюць. Шматмерны аналіз ўключае ў сябе, сярод іншага, разуменне ўплыву больш чым адной незалежнай зменнай адначасова на залежную зменную. Выкажам здагадку, што вас цікавяць прычыны змены даходаў жанчын. Вы вымяраеце даход як залежную зменную і некаторыя незалежныя зменныя, такія як: узрост, сямейнае становішча, гісторыя занятасці, колькасць дзяцей, узрост дзяцей, адукацыя і гэтак далей. Першае, што трэба зрабіць, гэта ўважліва вивучыць ўласцівасці ўсіх зменных. Гэта аднамерная частка аналізу. Далей вы паглядзіце на сувязь паміж кожнай незалежнай зменнай і залежнай зменнай. Вы таксама паглядзіце на сувязь паміж парамі незалежных

зменных. Гэта двухмерная частка. Нарэшце, вы павінны паглядзець на адначасовы ўплыў незалежных зменных на залежную зменную або зменныя. Гэта шматварыянтная частка.

Колькасная апрацоўка даных істотна залежыць ад наяўнасці карыснай кодавай кнігі. У кодавай кнізе для колькасных даных дакладна апісваецца, як пераўтварыць назіранні ў лічбы, якімі можна маніпуляваць статыстычна і шукаць шаблоны.

Кадаванне. Першае правіла для кадавання колькасных даных: не аналізуйце падчас кадавання. Гэтае правіла з'яўляецца дакладнай супрацьлегласцю правілу, якое прымяняецца да індуктыўнага кадавання якасных дадзеных. У такім выпадку кадавання тэксту — гэта аналіз — разважанне пра тое, што азначае кожны кавалак тэксту, выпрацоўка гіпотэзы аб апісаных людзях, звязанне тэксту да шэрагу мнематэхнікі.

Стварэнне кодавай кнігі. Кодавая кніга змяшчае тры істотныя часткі інфармацыі: 1. Кароткае імя кожнай зменнай. запіс дадзеных, унікальны ідэнтыфікатар; 2. Поўнае, дакладнае апісанне кожнай зменнай; 3. Спіс магчымых значэнняў, якія можа прымаць кожная зменная.

Ачыстка даных. Незалежна ад таго, наколькі вы ўважлівыя, вы будзеце рабіць памылкі ў кадаванні і ўводзе дадзеных у камп'ютар. Нават калі вы загадуеце дадзеныя ў палявых умовах непасрэдна ў кішэнны камп'ютар, паверце, вы будзеце рабіць памылкі. Усе робяць. Хітрасць у тым, каб злавіць памылкі.

Важна атрымаць агульную меру «тыповага» значэння для кожнай зменнай. Гэта называецца мерай цэнтральнай тэндэнцыі. Тры найбольш шырока выкарыстоўваюцца меры цэнтральнай тэндэнцыі – гэта рэжым, медыяна і сярэдняе (mode, median, mean). Усё гэта спакуецца ў паўсядзённым маўленні як нейкае «сярэдняе», але мы павінны быць больш дакладнымі ў аналізе дадзеных. Кожная мера цэнтральнай тэндэнцыі нясе важную інфармацыю аб значэннях зменнай.

Вось азначэнні для кожнай з гэтых мер цэнтральнай тэндэнцыі:

1. Рэжым – гэта атрыбут зменнай, які сустракаецца найбольш часта. Рэжым можна знайсці для намінальных, парадкавых і інтэрвальных зменных, але гэта адзіная мера цэнтральнай тэндэнцыі, даступная для намінальных зменных.

2. Медыяна – гэта сярэдняя кропка ў размеркаванні, вышэй і ніжэй якой у размеркаванні роўная колькасць балаў. Медыяну можна знайсці для парадкавых і інтэрвальных зменных.

3. Сярэдняе – гэта сума індывідуальных балаў у размеркаванні, падзеленая на колькасць балаў. Сярэдняе можна знайсці для зменных парадкавага і інтэрвальнага ўзроўню.

Візуалізацыя размеркавання. Сапраўды добры першы крок для разумення таго, нармальныя дадзеныя або скажоныя, - гэта раскласці іх графічна. Гэта лёгка зрабіць з дапамогай любой з поўна функцыянальных праграм статыстыкі, якія ёсць у нашы дні.

Дысперсія і стандартнае адхіленне. Самая вядомая і найбольш карысная мера дысперсіі для выбаркі інтэрвальных даных – гэта стандартнае адхіленне, якое звычайна пішацца проста  $s$  або  $sd$ .  $Sd$  – гэта паказчык таго, наколькі ў сярэднім балы ў размеркаванні адхіляюцца ад сярэдняга бала. Гэта дае вам адчуць, наколькі аднастайная або гетэрагенная папуляцыя.  $Sd$  разлічваецца з дысперсіі, запісанай  $s^2$ , якая ўяўляе сабой сярэдні квадрат адхілення ад сярэдняга паказчыка ў наборы даных. Каб знайсці дысперсію ў размеркаванні: (1) Адніміце кожнае назіранне з сярэдняга набору назіранняў; (2) Звесці рознасць у квадрат, пазбаўляючыся такім чынам ад адмоўных лікаў; (3) Сумуйце адрозненні; і (4) Падзяліце гэтую суму на памер выбаркі.

Статыстычная значнасць – гэта адно, а істотная – зусім іншае. У пошукавых даследаваннях вас можа задаволіць ўзровень значнасці 0.10. Ацэньваючы пабочныя эфекты медыцынскага лячэння, вы можаце запатрабаваць узровень 0,001 або яшчэ больш строгі тэст на значнасць.

Літаратура:

1. Bernard R. Univariate Analysis // Bernard R. Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – P. 458-491.
2. Robert T. Trotter, II, Jean J. Schensul, and Kristin M. Kostick Theories and Methods in Applied Anthropology // Handbook of methods in cultural anthropology / edited by Russell H. Bernard and Clarence C. Gravlee. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. – P.661-694.

### *Семінар №13. Шматмерны аналіз*

Шматмерны аналіз уключае ў сябе мноства статыстычных працэдур, такіх як множнасць рэгрэсія, частковая рэгрэсія, фактарны аналіз і інш. Гэта дасць вам уяўленне аб шэраг даступных інструментаў і дастаткова інфармацыі, каб вы маглі прачытаць і зразумець даследаванні артыкулы, у якіх выкарыстоўваюцца гэтыя метады. Спадзяюся, што гэта выкліча вашу цікаўнасць дастаткова, каб вы вывучалі гэтыя метады ў больш прасунутых класах. Гэта самая забаўная і самая складная частка.

Метаду распрацоўкі, прапанаваны Полам Лазарсфельдам і яго калегамі для аналізу дадзеных апытанняў. Гэты метады уключае разуменне складанасцяў у двухмерных адносінах шляхам кантролю за эфектамі трэцяй (папярэдняй або прамежкавай) зменнай. Так што набярыцеся цярдзення. Вы атрымаеце карціну. Метады распрацоўкі можа даць нязначныя вынікі, але ён даволі прасты ў выкарыстанні і залежыць толькі ад вашай



фантазіі, ад простаі арыфметыкі (адсоткі) і ад базавай двухмернай статыстыкі.

Шматмерныя мадэлі падвяргаюцца праблеме, якая проста не можа існаваць, калі ў вас ёсць адна незалежная зменная: незалежныя зменныя могуць быць суаднесеныя. На самай справе, калі дзве зменныя абедзве моцна прадказваюць трэцюю, можна чакаць, што першыя дзве будуць карэляваць. Гэта мультыкалінеарнасць азначае, што вы не зможаце адрозніць уплыў адной незалежнай зменнай ад уплыву незалежных зменных, з якімі яна карэлюецца.

Фактарны аналіз заснаваны на простаі і пераканаўчай ідэі, што калі рэчы, якія мы назіраем, суадносяцца адзін з адным, яны павінны мець нейкую агульную зменную. Фактарны аналіз адносіцца да набору метадаў для выяўлення і інтэрпрэтацыі гэтых асноўных зменных.

Аналіз дыскрымінантных функцый (DFA) выкарыстоўваецца для класіфікацыі выпадкаў на катэгарыяльныя зменныя ад парадкавых і інтэрвальных зменных. Напрыклад, мы можам захацець класіфікаваць, да якой з дзвюх (або больш) груп належыць індывід: мужчыны ці жанчыны; тыя, хто быў працоўнымі мігрантамі, супраць тых, хто не быў; тыя, хто мае высокі, сярэдні або нізкі даход; тыя, хто за нешта, і тыя, хто не; і гэтак далей. DFA – гэта статыстычны метада, распрацаваны для вырашэння гэтай праблемы. Ён існуе ўжо даўно, але, як і большасць шмат варыянтных метадаў, DFA стаў больш папулярным, бо зручныя камп'ютарныя праграмы палегчылі яго выкананне.

Правілы аналізу даных:

1. Калі ў вас ёсць ідэя, праверце яе.
2. Вы не зможаце праверыць яе, калі ў вас няма пра яе даных.

Літаратура:

1. Bernard R. Bivariate Analysis: Testing Relations // Bernard R. Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – P. 492-532.
2. Bernard R. Multivariate Analysis // Bernard R. Research methods in anthropology: qualitative and quantitative approaches – New York : AltaMira Press, 2011. – P. 533-558.

*Семинар №14. Презентація выніковых праектаў*

Прэзентацыя выніковых праектаў, якія былі падрыхтаваны ў межах курса і якія непасрэдным чынам звязаны з магістарскімі даследаваннямі. Пажадана, каб гэтыя праекты былі апісаны таксама і ў форме эсэ (адной з абавязковых форм кіруемай самастойнай працы студэнтаў). Пажадана наяўнасць слайдаў (прэзентацыі ppt).

## Формы організації самостійної праці:

- написання есе;
- письмове виконання індивідуальних завдань;
- підготовка до участі у наукових і науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах.

### Письмовая праца №1. Даследчае пытанне

Што патрэбна зрабіць?

1. Прачытаць прапанаваныя артыкулы:

Варшавер, Е. Постановка исследовательского вопроса в рамках постмодерной методологии - <http://corp.fom.ru/uploads/socreal/post-366.pdf>

Bryman, A. The Research Question in Social Research: What is its Role? International Journal of Social Research Methodology – Vol.10 - №1. - 2007. - P. 5–20.

Doody O, Bailey ME Setting a research question, aim and objective // Nurse Researcher. - Vol.23 - № 4. - 2016. - P.19-23.

2. Самостойна сфармуляваць адмысловыя даследчыя пытанні (2-3) для ўласнага дысэртацыйнага даследавання.

3. Даслаць ваш тэкст праз Google Classroom

Памер 3.000-5.000 знакаў

### Письмовая праца №2. Праграма даследавання

Што патрэбна зрабіць?

1. Пазнаёміцца з рэкамендаванай літаратурай

- Девятко И. Ф. Методы социологического исследования - гл.5 & гл.7

- Ядов В.А. Социологическое исследование: методология программа методы - стр.22-62

2. Самастойна напісаць метадалагічную частку праграмы даследавання ў якой акрэсліць: аб'ект і прадмет, асноўную і дадатковыя гіпотэзы, даследчае пытанне, мэты і задачы, вызначэнне (пабудова) выбаркі для ўласнага даследавання.

Пра якое даследаванне пісаць? Можна пра тое апытанне, якое рабілі для курса па статыстыцы. Можна прыдумаць нейкае новае даследаванне якое б вам было цікава правесці. Галоўнае, каб тэкст быў напісаны самастойна і вы разумелі кожнае слова якое вы пішаце.

3. Даслаць ваш тэкст праз Google Classroom

Памер 3.000-5.000 знакаў

### **Пісьмовая праца №3. Эсэ**

Цягам семестра кожнаму студэнту самастойна неабходна напісаць адно эсэ памерам 1000-1500 слоў, не знакаў, а менавіта слоў. Эсэ павінна быць напісана з улікам правіл акадэмічнага пісьма. Тэма эсэ выбіраецца і фармулюецца самастойна, але ўзгадняецца з выкладчыкам. Выбар тэмы эсэ – гэта значная частка самастойна работы студэнтаў. Прынцыпы выбару тэмы:

1. Наяўнасць праблемы. Не абавязкова, што яна будзе вырашана ў межах эсэ, але яна мусіць быць максімальна поўна разгорнута;
2. Тэма павінна быць звязана з праблематыкай курса – метадамі культурнай антрапалогіі.
3. Тэма эсэ павінна быць звязана з тэмай вашага магістарскага даследавання.

### **Крытэрыі ацэнкі пісьмовых прац (эсэ):**

1. адсутнасць плагіяту – гэта прынцыповы момант. Запозычаныя матэрыялы без спасылак на крыніцы і не аформленыя належным чынам гарантавана будучь падставай для незадавальняючай адзнакі;
2. наяўнасць значнай базавай ідэі;
3. тэма ўзгоднена з выкладчыкам;
4. дакладная фармулёўка ідэі ў пачатку эсэ, яе разгортванне і прэзентацыя ў асноўнай частцы, адлюстраванне вынікаў даследавання ідэі ў высновах;
5. эсэ павінна быць добра структуравана і мець лагічную структуру;
6. тэарэтычныя падыходы, якія выкарыстоўваюцца ў эсэ, мусяць быць прааналізавана такім чынам, каб было зразумела, што аўтар разумее іх неабходнасць для дадзенага тэксту;
7. крытычны аналіз тэарэтычных падыходаў і асабістыя аргументаваныя каментарыі і ідэі;
8. разумнае размеркаванне паміж тэорыяй і вывучаным матэрыялам;
9. веданне базавых тэкстаў, якія разглядаліся ў межах курса;
10. дакладнае афармленне бібліяграфія.

## Пералік рэкамендаваных сродкаў дыягностыкі вынікаў вучэбнай дзейнасці

Для ацэнкі дасягненняў па вучэбнай дысцыпліне «Сучасныя метады культурнай антрапалогіі» і дыягностыкі фарміравання кампетэнцый студэнтаў выкарыстоўваецца наступны дыягнастычны інструментарый:

- удзел студэнтаў і выступленне на семінары;
- абарона заданняў, выкананых на семінарскіх занятках;
- падрыхтоўка эсэ па асобных тэмах, раздзелах дысцыпліны;
- вусныя бягучыя кантрольныя апытанні па асобных тэмах падчас заняткаў;
- тэставы кантроль;
- іспыт па дысцыпліне.

## Пытанні да іспыту

1. Абгрунтаванне выбару метадаў даследавання ў антрапалогіі
2. Паняццыйны апарат даследаванняў: пераменныя, вымярэнне, абгрунтаванасць, надзейнасць, прычына і следства, наяўнасць тэорыі
3. Роля эмпірычных вымярэння ў сацыяльна-гуманітарных ведах
4. Крытычнае мысленне і абмежаванні аперацыяналізацыі чалавечай дзейнасці
5. Алгарытм ідэальнага працэса падрыхтоўкі даследавання і рэальныя ўмовы эмпірычнай працы
6. Даследчыя праблемы і іх адрозненне ад сацыяльных
7. Этычныя абмежаванні антрапалагічных даследаванняў
8. Як забяспечыць сувязь паміж метадам і тэорыяй падчас даследавання. Разуменне парадыгмы і стварэнне тэорыі.
9. Дызайн даследавання: эксперыменты і эксперыментальнае мысленне
10. Унутраная і знешняя крыніцы валіднасці вынікаў даследавання
11. Метад мысленых эксперыментаў
12. Працэс пабудовы выбаркі даследавання
13. Рэпрэзентатыўная і нерэпрэзентатыўная выбаркі – умовы выкарыстання
14. Залежнасць выбаркі ад тыпу збіраемых даных (індывідуальныя атрыбутыўныя і культурныя экспертныя)
15. Умовы забеспячэння дакладнасці атрыманых даных
16. Складанасці і абмежаванні магчымасці абагульнення вынікаў даследавання
17. Генеральная сукупнасць і спосабы яе вызначэння
18. Умовы пабудовы стратыфікацыйнай выбаркі і яе разнастайнасці (непрапарцыйная, кластерная і інш.)

19. Ад якіх параметраў залежыць памер выбаркі
20. Тэрміналагічныя адрозненні паміж: рэспандэнт, суб'екты, інфарманты
21. Стварэнне шкалы даследавання: шкала Л. Гутмана
22. Стварэнне шкалы даследавання: шкала Р. Лайкерта
23. Стварэнне шкалы даследавання: семантычны дыферэнцыял
24. Магчымасці выкарыстання і пабудовы індэкса. Кумулятыўны індэкс
25. Фактарны аналіз: «семантычны дыферэнцыял»
26. Фактарны аналіз: «лесвіца жыцця»
27. Фактарны аналіз: «палачка шчасця» і «маштаб абліччаў» (эмодзі)
28. Метад назірання (вонкавае і ўключанае)
29. Падыходы да арганізацыі палявых занатоў (нататкі, дзённік, журнал)
30. Кадзіраванне і аналіз палявых нататаў
31. Магчымасці і абмежаванні якаснага і колькаснага аналізу
32. Стварэнне і праца з матрыцай даных (матрыцы профілю і матрыцы блізкасці)
33. Неабходнасць пастаяннай верыфікацыі сапраўднасці даных
34. Візуалізацыя вынікаў даследаванняў
35. Сучасныя стратэгіі даследавання ў культурнай антрапалогіі
36. Культурны шок як абмежаванне даследчыцкай дзейнасці
37. Метады збору сістэматычных даных аб культурных сферах: аналіз свабодных асацыяцый, сартаванне спісаў
38. Метады збору сістэматычных даных аб культурных сферах: трыядныя тэсты, парнае параўнанне
39. Кагнітыўная антрапалогія: мадэляванне рашэнняў, таксанаміі і кампанентны аналіз
40. Метады аналізу тэкстаў: інтэрпрэтацыйны аналіз, аналіз прадукцыйнасці і дыскурс аналіз



41. Метады аналізу тэкстаў: схематычны аналіз, абгрунтаваная тэорыя,
42. Метады аналізу тэкстаў: аналіз зместу і аналітычная індукцыя

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ